

Publiceringsår 2018

Övergångar

Skolors arbete vid elevers övergång till årskurs 7

Kvalitetsgranskning 2018

Diarienummer: 400-2016:11437

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattning	5
Inledning	8
Bakgrund och riskbild	8
Övergångar i styrdokumentet	9
Forskning, tidigare granskningar och andra erfarenheter	9
Syfte och frågeställningar	11
Granskningens genomförande	12
Kvalitetsgranskningens centrala resultat	14
Informationsöverföring och samverkan	14
Användning av överförd information.....	19
Uppföljning av arbetet vid övergångar	23
Generella utvecklingsbehov.....	24
Avslutande diskussion	26
Problemen vid övergångar verkar vara generella	26
Olika synsätt försvårar arbetet	26
Samverkan krävs för kontinuitet och progression i utbildningen	28
Huvudmannen behöver ta ett större ansvar	30
Utmaningar.....	31
Referenser	33
Bilaga 1 Författningsstöd med mera	35
Bilaga 2 Granskade skolor	37
Bilaga 3 Referenspersoner	38
Bilaga 4 Metod och genomförande	39

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till utveckling. Granskningen gör tydligt vad som behöver förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Syftet är även att beskriva väl fungerande inslag och att visa på framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet, avser rapporten att ge ett utvecklingsstöd även för skolor som inte har granskats.

Rapporten redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot skolhuvudmäns och skolors insatser vid elevers övergång till årskurs 7. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 16 skolhuvudmän och 17 skolor som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår i bilaga 2.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit Hans-Göran Arvidsson, Skolinspektionen i Linköping. I projektledningen har även Hanna Antonsson vid samma avdelning ingått.

Helén Ängmo
Generaldirektör

Maria Sundkvist
Avdelningschef Linköping

Sammanfattning

Alla elever ska ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt i skolan. Det förutsätter att lärare känner till och anpassar undervisningen efter elevers olika kunskapsnivåer, behov och förutsättningar. I samband med övergångar¹ riskerar viktig information om elevernas lärande och utveckling att gå förlorad. När så sker kan det innebära att elever inte får den ledning och stimulans som de har rätt till för att kunna utvecklas så långt som möjligt. Flera utredningar har pekat på dessa risker. Övergångar är därför kritiska händelser för kontinuitet och progression i lärandet, och särskilt kritisk för elever som behöver stödsatser. Vid övergångar är det därför viktigt att mottagande skola och dess lärare känner till elevers kunskapsnivå samt behov och förutsättningar i övrigt. Det är också viktigt att informationen används för att anpassa undervisningen. Skolinspektionen har i denna granskning undersökt i vilken utsträckning skolor och lärare gör detta.

Vad Skolinspektionen granskat och varför

Skolinspektionen har valt att granska övergången till årkurs 7. Anledningen är att komplexiteten ofta ökar vid övergångar högre upp i skolåren då fler personer är involverade och risken därför är större att information går förlorad. Övergången till årskurs 7 behöver därför organiseras på ett tydligare sätt. Den innebär också en förändring för eleverna med ett högre tempo, ändrad struktur samt högre krav på eget ansvarstagande.² Dessutom är det inte ovanligt att eleverna får nya klasskamrater, flera nya lärare, ny rektor och ny elevhälsa. Sammanfattningsvis finns det fler risker i samband med att en elev börjar årskurs 7 än vid andra övergångar i grundskolan.

Granskningen har fokuserat på i vilken utsträckning mottagande skola systematiskt inhämtar och använder information om eleverna för att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande och utveckling. Skolinspektionen har besökt 17 mottagande skolor varav 13 med kommunal huvudman och fyra med enskild huvudman. Intervjuer har genomförts med rektor, lärare, representanter för elevhälsa samt elever och vårdnadshavare. Intervjuer har också genomförts med representanter från en avlämnande skola. Huvudmännen har skriftligen fått svara på frågor som rör övergångsarbetet.

I samband med att granskningen slutfördes, ändrades lagstiftningen så att det numera ligger ett ansvar på avlämnande skola att överlämna sådana uppgifter om eleven som behövs för att underlätta övergången för eleven. Det gäller när en elev byter skolenhet mellan eller inom en skolform. Lagändringen innebär att huvudmän och skolor behöver se över sin organisation, sina rutiner och arbetssätt vid övergångar.

Centrala resultat

Ett övergripande resultat är att arbetssätt vid överlämningar inte är tillräckligt strukturerade och etablerade. Även om de flesta skolor har rutiner eller praxis för hur övergångsarbetet ska genomföras, är inte alltid dessa dokumenterade eller förankrade bland lärare och annan personal. Det leder till att systemet blir skört, inte minst när nyckelpersoner slutar. Viktig information om elever riskerar då att

¹ Övergångar är de tillfällen i en elevs skolgång där en informationsöverföring krävs för att undervisningen ska kunna anpassas efter elevens kunskapsnivå, behov och förutsättningar och på så sätt skapa kontinuitet och progression i elevens fortsatta lärande och utveckling. I granskningen avser begreppet att relevant information om eleven överförs från avlämnande skola och lärare till mottagande skola och lärare, samt mottagande och användning av denna information. Se även Skolverket (2014a)

² Skolverket (2014a).

tappas. Våra iakttagelser visar att tydliga och ändamålsenliga handlingsplaner leder till en god övergång.

Avlämnande och mottagande skolor samverkar i liten utsträckning för att skapa sammanhang och progression i utbildningens innehåll. Endast vid två av de granskade skolorna finns en sådan samverkan. Lärare uppger att de därför lägger undervisningen på en sådan nivå att alla elever hänger med oavsett vad de lärt sig tidigare. Därmed finns en risk att elever får läsa om sådant de lärt sig tidigare eller att undervisningen inte blir tillräcklig utmanande.

Det är osäkert om information vid överlämning är tillräcklig. Skolorna arbetar i högre grad aktivt och strukturerat med att föra över information om elever med stödbehov än om övriga elever. Det är också dessa elever som avlämnande skolor fokuserar på vid olika överlämnandemöten. Att särskilt beakta elever med stödbehov är viktigt och i linje med styrdokumentet. Samtidigt kan behovet av information röra fler elever. Elever som klarat kunskapskraven men vill nå längre uppmärksammas inte alltid. Ofta handlar det om att skolor och lärare saknar tillräcklig information om elevers kunskapsutveckling för att tidigt kunna ge den kontinuitet och stimulans som behövs. Förarbetena till den nya regeländringen betonar att det är elevernas **behov** som bör styra om en överlämning ska göras och vilka uppgifter som i så fall ska överlämnas.

Det varierar i stor utsträckning om informationen om eleverna används. Skillnaden är större mellan enskilda lärare än mellan skolor. Det gäller i huvudsak betyg och annan information om elevernas kunskapsresultat. Flera lärare tar till exempel inte del av betyg och andra beskrivningar av elevers kunskapsnivåer, trots att dessa oftast finns tillgängliga på digitala lärplattformar eller på annat sätt. Anledningen kan till exempel vara synsätt som att lärare inte vill få en förutfattad bild av eleverna utan istället ge dem en ny chans. Det kan också bero på att bedömningarna inte anses spegla elevernas faktiska kunskaper och då inte anses relevanta.

Det finns stora skillnader i den information som förs över. Informationen varierar både i mängd och kvalitet. Vissa skolor får inte tillräckligt med information medan andra får mer och ibland sådan som är mindre relevant för elevers kontinuitet och progression i undervisningen. Ibland är information som lämnas över osorterad och det förekommer beskrivningar av elevers egenskaper istället för tydlig dokumentation av tidigare resultat och vilka insatser som bör finnas på plats redan från början i årskurs 7. Olikheterna mellan skolor visar att överlämningen inte är likvärdig. Vilket underlag som finns för att anpassa undervisningen för en elev varierar beroende på vilken skola eleven tidigare gått på eller vilka lärare eleven tidigare haft.

Generella utvecklingsbehov

Skolinspektionens granskning visar att det finns stora utvecklingsbehov när det gäller skolornas arbete med elevers övergång till årskurs 7. För att alla elever ska få kontinuitet och progression i sitt lärande behöver skolor både ha tillgång till och använda information om eleverna. Det gäller information både om deras kunskapsnivå och om deras behov och förutsättningar i övrigt.

Utifrån den nya lagstiftningen – där ansvaret nu ligger på den avlämnande skolan att lämna över nödvändig information – och våra iakttagelser i granskningen har Skolinspektionen identifierat följande generella utvecklingsbehov:

- **Avlämnande skolor behöver sortera vilken information som överlämnas.** Detta förenklar övergångar, motverkar överdokumentation och konkretiserar vilken information som är relevant.

- **Skolorna behöver vidare utgå från vilka behov som finns.** Det finns ett arbete idag som främst tar sikte på vissa grupper. För att ytterligare utveckla arbetet och uppfylla intentionerna med lagändringen är det viktigt att beakta alla elever när bedömningar görs av om information behöver lämnas över. Elever med stödbehov är fortsatt en grupp där det finns behov av kunskap kring specifika stödinsatser, åtgärdsprogram med mera. Även andra elever behöver dock uppmärksammas. I fokus bör vara om specifik information har betydelse för elevens fortsatta progression i lärande och utveckling.
- **Skolorna behöver samverka för att skapa sammanhang och progression i undervisningen i olika ämnen.** Lärare på avlämnande och mottagande skolor behöver så långt möjligt samverka kring var undervisningen ska ta vid efter övergången. För att få progression i undervisningen behöver de mottagande lärarna känna till hur och på vilken nivå olika kunskapsområden har behandlats tidigare.
- **Rektorn behöver se till att det på skolan finns en samsyn om vikten av att informationen används.** Som framgår ovan varierar det i hög grad mellan lärare i vilken utsträckning de tar del av och använder tillgänglig information.
- **Styrningen av arbetet med elevers övergångar behöver därför bli mer strukturerad.** Exempelvis behöver det vara tydligt vem som ansvarar för vad vid överlämningen. Granskningen visar också att både skolor och lärare gör olika bedömningar av vilka uppgifter som behöver lämnas över. Avlämnande och mottagande skola behöver därför samverka för att det ska bli tydligt vilken information som behöver lämnas över och på vilket sätt det ska ske.

Att fler skolor, lärare och annan personal är inblandade vid övergången till årskurs 7 innebär också att **huvudmännen behöver ta ett större och tydligare ansvar** för styrningen av arbetet. Riktlinjer kan till exempel behövas. Läroplanen fokuserar på skolans – och särskilt lärarnas – ansvar för att samverkan sker vid övergångar. Huvudmännen behöver i högre grad stödja rektorer och lärare i detta arbete.

Inledning

Bakgrund och riskbild

Elever är under sin skolgång med om övergångar mellan och inom förskola, förskoleklass, grundskola, fritidshem och gymnasieskola. Elevers övergångar från en verksamhet till en annan är centrala händelser och har betydelse för den fortsatta skolgången. För de allra flesta elever är övergångarna rutinmässiga och oproblematiske men de kan också vara problematiska, särskilt för elever i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.³

Skollagen är tydlig med att hänsyn ska tas till barns och elevers olika behov i utbildningen.⁴ Alla elever har också rätt till den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och i sin personliga utveckling för att utifrån sina egna förutsättningar kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.⁵ När elever byter skola eller lärare, exempelvis i samband med övergången till årskurs 4 eller 7, är det därför viktigt att mottagande skola och lärare har en helhetsbild genom att informera sig både om elevernas kunskapsnivå och deras behov och förutsättningar. Det kräver samtidigt att avlämnande skola eller lärare lämnar över relevant information.⁶

I samband med övergångar finns risk för att viktig information om elevernas lärande och utveckling går förlorad. Det i sin tur kan leda till att elevernas kunskapsutveckling hämmas, elevers möjlighet att utveckla kamratkontakter och inkluderas i nya skolsituationer försämras och ökad risk för frånvaro.⁷ När information går förlorad kan det innebära att elever inte får den ledning och stimulans som de har rätt till och behöver. Konsekvensen kan bli att elever i behov av extra anpassningar och/eller särskilt stöd får insatser senare än nödvändigt och att elever som lätt uppnår kunskapskraven inte stimuleras att nå längre. För lärares och skolors del kan informationstappet leda till svårigheter med att anpassa lärmiljön och skapa kontinuitet och progression i undervisningen utifrån elevers kunskapsnivå, behov och förutsättningar.

Varje övergång kan innebära tapp i progression för vissa elever och den mellan årskurs 6 och 7 kan vara särskilt svår. För elever innebär övergången till årskurs 7 ett högre tempo, högre kunskapskrav, en förändrad struktur i skolan, krav på ett större eget ansvarstagande och att betyg ges i fler ämnen.⁸ Det kan bli svårt för vissa elever att klara denna övergång när de ska finna sig tillrätta i ett nytt sammanhang och samtidigt är inne i en personlig utvecklingsfas.⁹ Särskilt problematiskt kan övergången till årskurs 7 vara för elever i behov av särskilt stöd.¹⁰

Vid övergången till årskurs 7 är dessutom ofta fler aktörer än tidigare inblandade vid överföring av information, vilket kan innebära ett ökat behov av stöd från rektorn i form av rutiner och logistik för hur överföringen ska ske.¹¹ Elever kan komma från flera olika skolor till den nya och det ökande antalet lärare kan försvåra informationsöverföringen. Elevhälsa och studie- och yrkesvägledare är i högre grad

³ Skolverket (2014b); Utredningen om utsatta barn i skolan (2010).

⁴ 1 kap. 4 § skollagen.

⁵ 3 kap. 3 § skollagen.

⁶ Skolverket (2014a) sid 9.

⁷ Garpelin (2003); Utredningen om utsatta barn i skolan (2010); Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016); Skolverket (2014b).

⁸ Skolverket (2014a).

⁹ Utredningen om utsatta barn i skolan (2010).

¹⁰ Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016).

¹¹ Skolverket (2014a).

involverade vid övergången till årskurs 7 än vid de tidigare övergångarna. I och med att fler aktörer är involverade, så kan det innebära att vårdnadshavare blir extra viktiga för att ge skolan och lärare en helhetsbild över elevers situation och för att skapa välfungerande övergångar.

Övergångar i styrdokument

Skolors arbete med övergångar är ett område som nyligen reglerats. Vid tidpunkten för granskningens start och genomförande nämndes inte vem som är ansvarig för att elevinformation förs över vid övergångar inom grundskolan i skollagen. Den nya regleringen trädde i kraft den första juli 2018 och lyder: "När en elev i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan övergår från skolformen till en annan av de angivna skolformerna ska den skolenhet som eleven lämnar till den mottagande skolenheten överlämna sådana uppgifter om eleven som behövs för att underlätta övergången för eleven. Detsamma gäller om eleven byter skolenhet inom skolformen".¹²

I läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshem reviderades och förtydligades avsnittet om övergångar och samverkan 2016. I läroplanen slås fast att berörda skolformer och fritidshemmet inför elevers övergångar ska utbyta kunskaper, erfarenheter och information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande. Vad det konkret innebär att skapa sammanhang, kontinuitet och progression beskrivs inte närmare. Det saknas även definitioner och en särskiljning av begreppen. Vidare står det i läroplanens riktlinjer att lärare i samverkan med arbetslaget i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet ska förbereda eleverna och deras vårdnadshavare inför övergångar och vid övergångar särskilt uppmärksamma elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.¹³

Förutom att mottagande skola och lärare ska informera sig om innehållet i utbildningen som eleven genomgått, behöver de även få information om eleven på individnivå. Enligt läroplanen ska undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov för att vara likvärdig.¹⁴ Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper.

Forskning, tidigare granskningar och andra erfarenheter

Forskning och utredningar

Av såväl statliga utredningar som olika studier framgår att det finns många omständigheter som kan leda till att pedagogisk information går förlorad vid övergångar.¹⁵ I en utredning nämns tidsbrist, otydlig ansvarsfördelning och kunskapsbrist om olika elevers stödbehov samt bristande stöd bland annat från skolledningen som risker. Andra orsaker kan vara att mottagande skola inte efterfrågar någon dokumentation eller att det finns skilda synsätt mellan olika parter i överlämningen.¹⁶

¹² Regeringen (2018) sid 9.

¹³ Lgr11, 2.5 Övergång och samverkan.

¹⁴ Lgr11, 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

¹⁵ Den forskning som finns om övergångar behandlar dock huvudsakligen barns och elevers tidigare övergångar, och särskilt mellan förskola, förskoleklass och skola.

¹⁶ Utredningen om utsatta barn i skolan (2010).

Olika föreställningar om nyttan med att dela information

En studie lyfter fram att lärare har olika syn och föreställningar gällande barn, kunskap och lärande. Det påverkar hur det talas om barn och elever, vilket kan ha betydelse vid övergångar mellan skolformer. Det kan handla om huruvida information ska delges överhuvudtaget, vilken typ av information som ska eller kan delgivas och på vilket sätt det bör ske.¹⁷ Vissa lärare menar att det är viktigt att eleven får mötas av nya ögon som inte har en förutfattad mening, medan andra lärare ser det som en pedagogisk vinst att ha kunskap om deras tidigare utveckling.¹⁸ Lärares rädsla för att döma någon elev på förhand, snarare än att från början kunna utgå från elevens kunskapsnivå, behov och förutsättningar, styr hur lärarna tar till sig och använder informationen om eleverna.¹⁹ Enligt en studie ser både avlämnande och mottagande lärare vinster med att mottagande lärare inte vet så mycket om de enskilda elevernas utveckling.²⁰ Det finns även vårdnadshavare som motsätter sig informationsöverföring mellan avlämnande och mottagande skola i hopp om att tidigare svårigheter som förekommit på en skola inte ska återupprepas på den nya och att eleven ska få en chans att börja om.²¹

I en utredning betonas att det har stor betydelse att relevant information överförs för att kunna låta eleven börja om. Om lärare inte har någon information om eleverna blir det svårt att leva upp till skollagens mål om att undervisningen ska anpassas utifrån elevens kunskapsnivå, behov och förutsättningar. Att redan från början ge eleven rätt anpassningar minimerar risken för skolmisslyckande och sänker elevens stress i den nya skolsituationen. Det är därför enligt denna utredning sällan ett vinnande koncept att behandla eleven som ett oskrivet blad, det riskerar i stället att försena de stödinsatser som eleven behöver. Genom att mottagande lärare också kan utgå från vad elever redan kan och klarat av, kan lärarna dessutom fokusera på deras styrkor, vilket är motiverande för eleverna.²²

Olika föreställningar om vilken information som ska delas

Förutom att det finns olika synsätt på om information ska delas så kan skolor och lärare ha olika uppfattning om vad eller vilken information som ska överföras. Av en studie framgår att lärare vill ha information om elevernas sociala utveckling med fokus på beteende och problem i större utsträckning än elevernas färdigheter och kunskaper.²³ I elevdokumentation anges därför också mer personliga aspekter, och inte bara kunskapsresultat.²⁴

Fokus blir ofta på att lämna över information om elever som har svårigheter och ibland de som kommit extra långt. Gällande övriga elever ges en mer allmän information. Det är viktigt och betydelsefullt för mottagande verksamhet att få ta del av varje elevs lärande.²⁵ En utredning menar att viktig information att föra över kan vara sådant som fungerat bra i skolan, elevens styrkor, riskfaktorer att ta hän-

¹⁷ Ackesjö (2016).

¹⁸ Alatalo et al (2014).

¹⁹ Rapp (2007).

²⁰ Alatalo et al (2014).

²¹ Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016).

²² Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016).

²³ Alatalo et al (2014).

²⁴ Asp-Onsjö (2008).

²⁵ Alatalo et al (2014).

syn till, skolnärvaro över tid, information om tidigare timplan och betyg samt information om extra anpassningar och särskilt stöd.²⁶ Elevernas måluppfyllelse bör delges genom att omdömen, betyg och resultat på nationella prov lämnas över. Även behov av arbetssätt och anpassningar kan vara viktigt att lämna över.²⁷

Viktig information förs inte alltid över

Flera utredningar och studier visar emellertid att viktig information om elever inte förs över. Ett tydligt exempel är att andelen elever med åtgärdsprogram minskar mellan årskurs 6 och årskurs 7 för att sedan öka igen i de senare årskurserna. Minskningen kan förklaras av att elever ofta byter skola mellan dessa årskurser, vilket innebär att nya åtgärdsprogram behöver upprättas. Förklaringen bekräftas av att samma mönster inte finns i skolor där eleven inte byter skola vid övergången till årskurs 7.²⁸

Skolinspektionens tidigare granskningar och erfarenheter

Skolinspektion har i liten utsträckning belyst arbetet med elevers övergångar. Ett skäl är att skrivningarna varit knapphändiga i styrdokumentet. Skolinspektionens ämnesgranskningar med inriktning mot fysik i grundskolan visar dock att skolor ofta saknar information om elevers tidigare kunskaper i ämnet. Det sker sällan en avstämning av elevernas kunskaper mellan avlämnande och mottagande skola och lärare. Fysiklärare varken efterfrågar eller får information om var eleverna befinner sig kunskapsmässigt.²⁹ Den bristande kunskapen leder till att lärare utgår från att eleverna inte har fått någon undervisning alls tidigare, vilket kan vara en förklaring till låga resultat i ämnet. Hur lärare i andra ämnen, exempelvis kärnämnen, arbetar med informationsöverföring har Skolinspektionen inte granskat.

Resultat från Skolinspektionens skolenkät indikerar att det finns utvecklingspotential i skolans arbete när det gäller att involvera vårdnadshavare vid övergångar och för att anpassa undervisningen efter den enskilda elevens förutsättningar. Resultaten visar att vårdnadshavare till elever i årskurs 7 överlag är mindre positiva till skolans arbete i jämförelse med vårdnadshavare till elever i andra årskurser. Vårdnadshavarna anger bland annat att de vid utvecklingssamtal i årskurs 7 i lägre grad får information om deras barns sociala och kunskapsmässiga utveckling än vårdnadshavare till elever i lägre och högre årskurser. De upplever också att skolan i lägre grad frågar dem om detta.³⁰ Vad som ligger bakom vårdnadshavarnas upplevelser har Skolinspektionen inte undersökt närmare. En möjlig förklaring är att skolor på grund av brister i informationsöverföringen har mindre kunskap om eleverna i årskurs 7 och att vårdnadshavare inte involveras tillräckligt vid övergången.

Syfte och frågeställningar

Syftet har varit att granska hur skolor arbetar med elevers övergång till årskurs 7 för att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande och utveckling. Det är arbetet vid den mottagande skolan som varit föremål för granskning.

Följande två frågor har varit vägledande för att uppnå syftet med kvalitetsgranskningen:

²⁶ Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016).

²⁷ Skolverket (2014 a).

²⁸ Skolverket (2014 a).

²⁹ Skolinspektionen (2010); Skolinspektionen (2011).

³⁰ Skolinspektionen (2017).

1. I vilken utsträckning inhämtar skolan systematiskt information om elevers kunskapsnivå, behov och förutsättningar?
2. I vilken utsträckning används den inhämtade informationen för att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande och utveckling?

Som tidigare nämnts har ny reglering kring arbetet med övergångar tillkommit. Enligt den nya regleringen är den avlämnade skolan skyldig att lämna över nödvändig information om eleverna.

Granskningen planerades och genomfördes före lagändringen. Då det saknades reglering om övergången tog granskningen sin utgångspunkt utifrån författningarnas krav på att undervisningen ska anpassas efter elevernas kunskaper, behov och förutsättningar. När granskningen planerades och genomfördes fokuserade vi därför på i vilken utsträckning de mottagande skolorna inhämtar och använder informationen för att skapa kontinuitet och progression i elevernas lärande och utveckling. I rapporten redovisas och diskuteras de resultat som är relevanta utifrån den nya lagstiftningen.

Granskningen fokuserar på skolornas arbete med att skapa kontinuitet och progression i undervisningen för eleverna, vilket handlar om att det tidigare lärandet ska vara en grund för det kommande. Granskningens uppdrag har även varit att identifiera tänkbara förklaringar till varför arbetet vid övergångar fungerar bra eller mindre bra på skolorna.

I Skolinspektionens kvalitetsgranskningar integreras jämställdhetsperspektivet. Det innebär att myndigheten tar hänsyn till jämställdhetsaspekter i de bedömningsunderlag och verktyg som tas fram för genomförandet av granskningarna. Vi har bland annat granskat om det finns skillnader i vilken information som skolor för över om flickor respektive pojkar. Andra frågor som ställts är: Används informationen om flickor och pojkar på olika vis för att skapa kontinuitet och progression i deras lärande och utveckling vid övergångar? Arbetar skolan aktivt och på ett medvetet sätt med ett jämställdhetsperspektiv vid övergångarna?

Granskningens genomförande

Granskningen har omfattat 17 skolor från Umeå i norr till Malmö i söder. Skolorna har valts ut strategiskt utifrån var de är belägna (glesbygdskommuner, förorter till storstäder eller storstäder) samt om de har fristående eller kommunala huvudmän. Granskningen har genomförts med hjälp av intervjuer och analyser av dokument. Intervjuer har genomförts med elever, vårdnadshavare, lärare, övrig personal och rektorer på mottagande skola och representanter från en avlämnande skola till varje granskad skola. För en mer utförlig beskrivning av granskningens genomförande se bilaga 4.

De granskade skolorna skiljer sig mycket åt vad gäller antal elever som tas emot, antalet skolor de kommer från, om skolan har en fristående eller kommunal huvudman, om skolan tar emot elever från fristående eller kommunala huvudmän och om skolan är belägen i glesbygd, förort eller storstad. Antalet skolor gör det inte möjligt, och det har heller inte varit tanken, att jämföra och dra generella slutsatser utifrån typ av skola, till exempel om den är kommunal eller fristående. Däremot kan granskningen illustrera och beskriva variationer i olika skolors arbete vid övergångar. De 17 granskade skolorna är valda strategiskt så att så många olika typer av skolor som möjligt ska känna igen sig i arbetet vid övergångar. Syftet är att resultaten ska vara användbara även för andra skolor och huvudmän än de som granskats. Vilka skolor som granskats och deras olika förutsättningar redovisas i bilaga 2.

Vad har granskats och på vilken grund?

Det finns flera kvalitetsaspekter som är relevanta att granska. En fungerande samverkan mellan olika parter är avgörande. Styrning, struktur och samsyn är parametrar för att samverkan ska bli framgångsrik.³¹ Det är viktigt att det tas ett gemensamt ansvar på olika nivåer. Det handlar exempelvis om hemkommunen och/eller huvudman har centrala riktlinjer som stödjer skolans övergångsarbete och om skolans personal involverats i framtagandet. En annan del är om rektorn utarbetat lokala handlingsplaner för övergångsarbete och hur de i sådana fall efterlevs. Finns det rutiner för hur mottagande och avlämnande skola tar kontakt och utbyter kunskaper, erfarenheter och information om eleverna? Tas det ett gemensamt ansvar och finns det ett samarbete mellan olika personalkategorier (till exempel lärare och elevhälsa) för att underlätta elevers övergångar? Finns det en struktur för hur skolan involverar elever och deras vårdnadshavare vid övergången?

En svårighet i sammanhanget är att avgöra vad som är relevant information.³² I enlighet med styrdokumentet är det viktigt för skolan att ha information om elevers bakgrund, tidigare erfarenheter, kunskapsnivå, samt deras behov och förutsättningar i lärandesituationen. Det är av vikt att mottagande skola har en helhetsbild av eleven. Finns det en bredd i den information som skolan får om eleven? Finns det information om elevers sociala och kunskapsmässiga utveckling, vad som fungerat bra och mindre bra under elevens tidigare skolgång? Har skolan den information som behövs, både på en övergripande och enskild nivå, om samtliga elevkategorier? Särskilt viktigt är om skolan har information om vilka extra anpassningar och särskilt stöd som elever behöver. Det gäller även för skolorna att ha information om den generella kunskapsnivån i gruppen.

Det handlar vidare om hur väl information delas mellan olika personalkategorier i mottagande skola. Sprids viktig information om eleven till dem som behöver den eller stannar informationen hos elevhälsan eller hos elevens mentor? Häri ligger inte en ambition att sprida all information om en elev, alla behöver inte veta allt, utan det som avses är information som lärare eller annan personal behöver känna till för att skapa progression i elevernas lärande.

Centralt är också att bedöma om insamlad information används för att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande och utveckling. Det gäller både för elevgruppen i sin helhet och för den enskilda individen. Exempelvis, om en elevgrupp från en avlämnande skola/enhet har kommit längre i sin kunskapsutveckling i matematik än elever från andra avlämnande skolor/enheter, anpassar mottagande skola sin matematikundervisning i en sådan situation? Ett annat exempel är om skolan får information om att en elev är i behov av särskilt stöd, får eleven då skyndsamt stödinsatser? I de fall där information inte används för att anpassa undervisningen har vi granskat vad skälen är till detta.

³¹ Skolverket (2014a).

³² För mer information om framgångsfaktorer samt vilken information som bör lämnas över se Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016); Utredningen om utsatta barn i skolan (2010); Skolverket (2014a); Regeringen (2018) sid 53 ff.

Kvalitetsgranskningens centrala resultat

För att skapa kontinuitet och progression i elevernas lärande och utveckling behöver mottagande skola *dels få* relevant och tillräcklig information om såväl eleverna som tidigare undervisning, *dels använda* informationen när undervisningen planeras. Vid 2 av de 17 skolorna bedrivs ett sådant arbete. Vid övriga skolor saknas framför allt en systematik i arbetet och en samsyn om hur det ska göras. Mottagande skolor har till exempel inte samverkat med avlämnande skolor om vad de vill veta och får därför inte den information som de behöver. Rektorn har inte heller tillsammans med lärare och annan personal diskuterat och enats om vad de behöver känna till om eleverna eller hur informationen ska användas när undervisningen planeras och genomförs.

I detta kapitel presenteras de resultat som Skolinspektionen bedömer som särskilt viktiga att lyfta fram. Här redovisas också goda exempel från verksamheter som Skolinspektionen bedömer arbetar på ett väl fungerande sätt.

Informationsöverföring och samverkan

På 13 av 17 granskade skolor saknas ett aktivt och strukturerat arbete med att överföra information om vilka kunskaper, behov och förutsättningar eleverna har när de börjar i årskurs 7. Ett strukturerat arbete förutsätter att det är tydligt vilken information som ska föras över, hur och när den ska föras över och vem som ansvarar för vad. Arbetet ska också vara kopplat till ett tydligt syfte. Av granskningen framgår att när arbetet inte bedrivs tillräckligt strukturerat får skolorna inte in den information som de behöver.

Det är otydligt vilken information som ska föras över

Skolorna får inte den information de behöver om eleverna

Granskningen visar att många skolor inte får den information som de behöver om eleverna. Det varierar såväl mellan skolor som lärare kring vad som lämnas över. En skola får exempelvis mer information om elever från de skolor som lämnar få elever till skolan än de som lämnar fler. En annan skola får veta mer om elever från skolor inom egna skolområdet än om de utanför skolområdet. På en skola uppger elevhälsan att det skiljer sig mer mellan lärarna än mellan skolorna om vilken typ av information som lämnas; vissa lärare fokuserar mer på elevernas beteenden, andra på deras kunskaper.

Detta leder till att många skolor inte får in den information som de behöver. Till exempel säger lärarna på en av dessa skolor att de känner till om en elev har dyslexi men inte vilka stödinsatser som eleven har haft. Elevhälsan på en annan skola säger att skolan inte alltid får signaler från avlämnande skolor om elevers stödbehov. De har därför som stöd för de avlämnande skolorna tagit fram en blankett som mer precist beskriver vad de vill veta om elevers behov. Lärarna på en skola vill veta vilka delar av kunskapskraven eleverna uppnått oavsett vilket betyg de har. I en elevintervju framkommer att läraren i årskurs 6 i svenska som andraspråk bedömt att en elev bättre skulle gagnas av att läsa svenska, men att den bedömningen inte hade förts över. Det ledde till att eleven fick fortsätta att läsa svenska som andraspråk tills dess att läraren i årskurs 7 gjorde samma bedömning.

Dokumentationen är i regel professionell men värderande uttryck förekommer

Otydligheten kring vad som ska föras över leder till att de mottagande skolorna får information som de inte vill ha. Framför allt handlar det om information som inte är relevant eller saklig. På en majoritet av de granskade skolorna uppger både rektorer, elevhälsa och lärare att dokumentationen som lämnas över om eleverna till största delen är professionell. Skolinspektionens dokumentstudier bekräftar denna bild. I granskningen framkommer också tydligt att lärare och annan personal inte vill ha osaklig information, till exempel beskrivningar av elevers egenskaper. Lärarna uttrycker i intervjuer att de inte vill veta om en elev har svårt att sitta still eller är snäll, trevlig eller blyg. Den som samordnar övergången har på flera mottagande skolor funktionen att filtrera den information som avlämnande skolor lämnar och däri ingår att ta bort irrelevanta beskrivningar.

Granskningen visar dock att det finns beskrivningar av egenskaper som når ut till personalen på den mottagande skolan. På ett fåtal skolor förekommer i dokument som Skolinspektionen tagit del av personliga och värderande beskrivningar såsom "lat", "trevlig", "duktig", "medelelev" och "normalbegåvad" och representanter för elevhälsan på en skola uppger att de får ta del av beskrivningar av elever i form av "troublemaker" och "maskrosbarn". Representanter från en annan elevhälsa uppger att de ibland på överlämningsmöten får in information om elever som är svår att förhålla sig till eller veta vad de ska göra med, exempelvis att en elev har en "jättetung ryggsäck".

Det förekommer också könsskillnader i beskrivningar av elever såsom "intrigmakerska" eller "bråkstake". I något fall beskrivs pojkar som "lata", "utåtagerande" och "duktiga" medan flickor beskrivs som "överdrivet ambitiösa", "sociala" och "intrigerande". Personalen på en av de granskade skolorna uppger att det ibland förekommer muntliga omdömen om eleverna som tenderar att inte vara könsneutrala såsom "snäll och tyst flicka".

Övergångar främjas av att elever och vårdnadshavare involveras

Samverkan med elever och vårdnadshavare inför övergången är viktig dels för att få in information om eleverna, dels för att skolan ska kunna berätta om hur det kommer att bli i årskurs 7.

De flesta skolor samverkar på ett bra sätt med elever och vårdnadshavare vid övergången

En majoritet av de granskade skolorna samverkar strukturerat med elever och vårdnadshavare för att få nödvändig information. Ofta sker det i form av enskilda möten som antingen skolan eller vårdnadshavare tar initiativ till. Det är oftast vårdnadshavare till barn med särskilda behov eller förutsättningar som önskar eller bjuds in till ett enskilt samtal med skolans representanter före skolstarten. Mötena lugnar alla och förebygger framtida problem säger en rektor. Också vårdnadshavare framhåller dessa möten som viktiga för en bra övergång. Flera vårdnadshavare och elever framhåller att det är positivt att de då kan berätta om sådant som de vill att skolan ska känna till. En vårdnadshavare säger att de vid mötet också planerade hur övergången skulle genomföras och att det kändes bra.

Det finns dock i granskningen skolor där ingen av de intervjuade vårdnadshavarna erbjudits något enskilt möte inför övergången. En vårdnadshavare önskade efter den första informationsträffen på våren ett enskilt möte men blev inte kallad, trots att eleven behövde stödsatser. Vårdnadshavaren önskade också att tillsammans med sitt barn få besöka skolan inför skolstart men inte heller det önskemålet realiserades.

Det varierar mycket mellan skolorna vilken information vårdnadshavare får inför övergången. Många vårdnadshavare känner inte till hur skolan arbetar vid övergången och vilken information om eleverna

som förs över. Flera uppger dock att de litar på att skolan gör det på ett bra sätt och många vårdnadshavare – och elever – är nöjda med övergången. På flertalet skolor inbjuds elever och vårdnadshavare till en informationsträff på vårterminen. Informationen brukar då huvudsakligen handla om språkvalet, om att eleverna behöver ta ett större ansvar i årkurs 7 samt hur de nya klasserna sätts samman.

Möten är en framgångsfaktor

Granskningen visar generellt sett att olika möten, besök på skolan och andra insatser för att informera och förbereda eleverna inför övergången är betydelsefulla. Det framkommer tydligt i granskningen att övergången till årskurs 7 är ett stort steg för många elever och problematisk för några. Att eleverna då redan före sommarlovet får information om vad de behöver tänka på, vilka klasskamrater de kommer att få eller få möjlighet att träffa blivande mentor, beskrivs därför som en tydlig framgångsfaktor av såväl elever som vårdnadshavare och skolpersonal. Flera vårdnadshavare lyfter fram detta som ett sätt att dämpa oron för eleverna inför skolstarten. En rektor nämner de enskilda samtalen med *alla* blivande elever som en förklaring till att övergången sedan fungerar bra. Elever och vårdnadshavare får då möjlighet att delge elevens egen syn på sin kunskapsnivå, sina styrkor och intressen. Rektorn säger också att vårdnadshavarna redan vid detta möte känner sig delaktiga i övergången och välkomna till skolan.

Sekretessen är sällan ett hinder

Sekretessen har ibland lyfts fram som en faktor som kan försvåra informationsöverföringen vid övergångar; vårdnadshavare ger inte alltid sitt samtycke när detta krävs för att information ska föras över.³³ I granskningen framställs dock sekretessen nästan aldrig som ett hinder. Såväl rektorer som representanter för elevhälsan och lärare uppger att vårdnadshavarna generellt sett är angelägna om att information om deras barn ska föras över till den nya skolan för att övergången ska bli så bra som möjligt. Det förekommer också ofta att vårdnadshavare tar kontakt med elevhälsan på mottagande skola innan höstterminen börjar för att försäkra sig om att den nya skolan har fått all information.

Lärarna vet lite om eleverna ”i mitten”

Det är framförallt information om elever med stödbehov som förs över aktivt

På en majoritet av skolorna har lärarna inte information om alla elever som ska börja årskurs 7. Fokus i övergångsarbetet är på elever med stödbehov och ibland på elever som har lätt för sig. Den stora grupp elever i mitten, som varken har stödbehov eller når de högre betygen, lämnas ofta över som blanka kort.

En anledning till det är att skolor inte tydligt efterfrågar information om dessa elever. Representanter för en avlämnande skola uppger till exempel att den mottagande skolan närmast enbart efterfrågar information om de elever som inte når E i något ämne. Exempelvis är det bara för elever med stödbehov som en skola vill ha information om resultat på nationella prov. En annan skola meddelar avlämnande skolor att överlämning görs för de elever som har åtgärder eller anpassningar. Även de skolor som inte styr vad de vill ha in, får sällan information om alla elever. Lärare på en skola uttrycker exempelvis att de bara får information om de elever som det är bekymmer kring.

³³ Att vända frånan till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016); Utredningen om utsatta barn i skolan (2010).

Information om elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås överförs aktivt i varierande omfattning. Eftersom få skolor tydligt efterfrågar information om dem, har det varit upp till varje avlämnande skola, eller lärare, om dessa elever tas upp vid överlämningen. Vissa skolor eller lärare har inte gjort det alls. Andra har lämnat viss information, exempelvis kan det vid överlämning tas upp att vissa elever är högpresterande eller behöver utmaningar. Det är dock sällan denna information kompletteras med på vilket sätt eleverna är högpresterande eller hur skolan arbetat med att utmana dessa elever. En del lärare tycker därför att det är svårt att använda den informationen när undervisningen planeras.

Viss information finns tillgänglig om alla elever

Även om information om övriga elever inte förs över aktivt vid överlämnandemöten eller efterfrågas av de mottagande skolorna finns viss information om dem tillgängliga för lärarna. Det handlar framför allt om betyg och annan information om elevernas kunskapsutveckling som kan finnas på exempelvis digitala plattformar. Granskningen visar dock att lärare sällan tar del av denna information. Exempelvis uppger en rektor att lärarna har möjligheten, men att de istället vill skapa sig en egen bild av eleverna. I praktiken innebär det att den information som lärare tar del av och känner till är den som förs över aktivt. Följden blir att lärare har liten kunskap om eleverna i mitten.

Skolor samverkar inte för att bibehålla progression i undervisningen

Skolor och lärare samverkar inte kring utbildningens innehåll

Ett av granskningen mest centrala resultat är att endast ett par av de besökta skolorna samverkar strukturerat med avlämnande skolor kring utbildningens innehåll, det vill säga i vilken omfattning och på vilken nivå undervisningen har behandlat olika kunskapsområden. Lärarna känner därför inte till hur ingående olika kunskapsområden har behandlats i undervisningen. Några lärare och rektorer uppger också att de inte ser hur det skulle vara möjligt att ta hänsyn till den typen av information när undervisningen planeras. Anledningen till det är att eleverna kommer från olika skolor och sedan som regel fördelas på olika klasser i årskurs 7. Det innebär att det skiljer sig i såväl omfattning som nivå på den undervisning eleverna har fått. Lärarna på en skola säger därför att de inte efterfrågar den typen av information. Lärarna på en annan skola uppger att de inte vet hur de skulle hantera informationen även om de fick den. Inte minst befår de att arbetsbördan skulle öka. Lärarna menar dessutom att de ganska snabbt märker vad eleverna har läst i årskurs 6.

Det finns dock goda exempel på samverkan

I granskningen framkommer dock goda exempel på hur lärare samarbetar för att skapa kontinuitet och progression i utbildningens innehåll. Lärarna på ett par mottagande skolor träffar regelbundet lärarna i de lägre årskurserna för att diskutera och samordna undervisningen i olika ämnen. De ser det som en styrka eftersom de då tillsammans kan diskutera vad och på vilken nivå olika moment i undervisningen ska behandlas i olika årskurser. På en av skolorna har lärarna till exempel samordnat undervisningen i programmering i matematik och källkritik i svenska för att skapa kontinuitet och progression mellan årskurserna. Flera lärare efterlyser också denna typ av samverkan. Exempelvis vill en lärare i slöjd veta mer detaljerat vad eleverna arbetat med tidigare för att inte riskera att de ska få arbeta med samma saker igen. Lärarna på en avlämnande skola efterlyser mer samverkan för att få större förståelse för

hur man arbetar i respektive årskurs. De menar att som det är nu är det svårt att se ”den röda tråden”³⁴ i undervisningen.

Otydlig styrning är förklaringen till att skolor inte får den information de behöver

Resultatet av granskningen visar att det saknas en tydlig styrning av arbetet vid elevers övergångar till årskurs 7. Det gäller på såväl skol- som huvudmannanivå.

Praxis och rutiner behöver dokumenteras och förankras

Granskningen visar att skolorna inte styr övergångsarbetet i tillräcklig utsträckning. På de flesta skolor finns visserligen en rutin eller praxis för hur övergångsarbetet ska genomföras, men dessa är inte alltid dokumenterade eller förankrade. Ungefär hälften av skolorna har tagit fram dokumenterade planer för övergångarna. Dessa lokala handlingsplaner är ofta i form av årshjul, där det framgår när kontakt ska tas med avlämnande skolor och vem som är ansvarig. Det är vanligare att handlingsplanerna rör rutiner för i vilka klasser de blivande eleverna ska placeras, än vilken information skolan behöver för att kunna anpassa undervisningen.

Avsaknaden av kända och dokumenterade rutiner leder till att systemet blir skört. På de flesta skolor är det en person, till exempel specialpedagogen eller biträdande rektor, som ansvarar för överlämnningarna. Vid byten av personal finns en risk att rutinerna inte längre följs om dessa inte är dokumenterade. På en skola är hela elevhälsan osäker på hur överlämningsprocessen ser ut eftersom det saknas planer för vad som ska göras. De uttrycker att det nog finns en praxis på skolan kring vem som gör vad, men att det är skört när ansvar och uppgifter inte är tydliga, vilket de menar märktes när skolan både fick ny rektor och ny specialpedagog. Exempelvis dröjde det till slutet av november innan en del elevdokument kom in. På en annan skola som bytt specialpedagog upptäcktes det på grund av otydlig ansvarsfördelning inte förrän i slutet av oktober att elevakterna från en skola inte hade förts över.

Huvudmännen behöver säkra att riktlinjer finns för övergången

En majoritet av huvudmännen har utarbetat någon typ av riktlinjer eller andra dokument för hur arbetet vid övergångar ska organiseras; när Skolinspektionen inför besöken begärde in eventuella riktlinjer eller centralt framtagna blanketter hade 10 av 16 huvudmän sådana dokument. Ett par huvudmän inledde ett arbete med att ta fram riktlinjer i samband med vår granskning. Såväl personal som rektorer saknar eller efterfrågar dock tydligare och mer ändamålsenliga riktlinjer och andra dokument från huvudmannen, inte minst för att öka likvärdigheten. Som framgår av resultaten ovan varierar det såväl mellan skolor som mellan lärare vilken information som förs över. Rektorn på en skola lyfter därför behovet av gemensamma blanketter för huvudmannens alla skolor; nu har dessa i stället olika system, vilket försvårar arbetet. Ett gemensamt, tydligt system skulle enligt rektorn också skapa trygghet för elever och vårdnadshavare.

Tydliga och förankrade riktlinjer och handlingsplaner är en framgångsfaktor

Granskningen visar att övergången fungerar bäst vid de skolor som har utarbetat handlingsplaner för arbetet. Samtliga de skolor som har bedömts ha tillräcklig information såväl om elevernas kunskapsnivåer som behov och förutsättningar har tydliga, ändamålsenliga och förankrade handlingsplaner. En av de mottagande skolor som har ett väl fungerande övergångsarbete har utifrån huvudmannens centrala riktlinjer konkretiserat och utvecklat en handlingsplan utifrån sina egna lokala förutsättningar. På

³⁴ Citat hämtat från lärarintervjuer.

så sätt menar rektorn att de är ”kaptenen på skutan” när det gäller övergångsarbetet. Såväl lärare som övrig personal uppger att den strukturerade handlingsplanen är en tydlig framgångsfaktor. Representeranter för en avlämnande skola säger att det är tryggt med riktlinjer att hålla sig till eftersom de lämnar elever till flera skolor. Tydliga riktlinjer och förankrade handlingsplaner är generellt sett i granskningen en av de vanligaste förklaringarna som rektorer, lärare och övrig personal ger till varför övergångsarbetet fungerar bra. I linje med det framhålls avsaknaden av sådana planer som en vanlig orsak till att arbetet inte fungerar.

En viktig del i styrningen av arbetet är att det också följs upp. Granskningen visar att huvuddelen av de granskade skolorna och deras huvudmän inte gör det. Vi återkommer till det längre fram.

Användning av överförd information

I föregående avsnitt redogjordes för i vilken omfattning och med vilken kvalitet skolorna samverkar för att överföra elevinformation. I det följande beskrivs om och hur informationen faktiskt *används* för att anpassa undervisningen till eleverna. En förutsättning för att kunna använda informationen är naturligtvis att den finns tillgänglig. Det finns dock skolor som trots att de inte lyckats fullt ut med att få in nödvändig elevinformation (exempelvis har de inte information om alla elever eller så fokuserar de ensidigt på elevernas förutsättningar och tar inte del av deras kunskapsresultat) ändå huvudsakligen använder den information som finns tillgänglig på ett bra sätt.

På 9 av 17 skolor används dock den överförda informationen i liten utsträckning för att anpassa undervisningen. Särskilt gäller det information om vilka kunskaper eleverna har. Det faktum att skolorna huvudsakligen fokuserar på elevers svårigheter eller stödbehov vid överlämningen, leder till att lärare också i högre grad endast använder information om stödbehov när undervisningen planeras.

Av granskningen framgår vidare att i vilken utsträckning den insamlade informationen ligger till grund för planering av undervisningen beror mer på enskilda lärare och deras förhållningssätt än på skolan. På huvuddelen av skolorna saknas en samsyn bland lärarna om de ska ta del av och använda informationen – och då främst betyg och andra redovisningar av kunskapsresultaten från årskurs 6 – när undervisningen planeras och bedrivs. Vissa lärare vill helt enkelt inte veta. Granskningen visar också att få av skolorna följer upp hur – och om – informationen används.

Information om stödbehov används ofta vid planering och genomförande av undervisning

Skolorna fokuserar på elever med stödbehov

På de allra flesta skolor används den överförda informationen om elevers stödbehov när undervisningen planeras och bedrivs. På flera skolor är också stödinsatserna på plats redan när höstterminen börjar. Det kan till exempel handla om att en elev har tillgång till datorstöd eller inlästa texter vid skolstarten. En vårdnadshavare uttrycker att det var fantastiskt att eleven hade tillgång till en dator med stödprogrammen förberedda när skolan började.

Elevhälsans roll är viktig

Ofta är det elevhälsan, och särskilt specialpedagogen, som samordnar övergångsarbetet. Såväl rektorer som lärare lyfter elevhälsans, och då särskilt specialpedagogens, roll som betydelsefull för att arbeta med att överföra, värdera och sprida informationen ska fungera bra. Lärare uppger att de känner

en trygghet i att elevhälsan ger dem den information som de behöver och att den är saklig. De tycker också det är bra att de slipper söka informationen själva.

Granskningen visar vidare att elevhälsans kompetenser och insatser är viktiga även när stödinsatser planeras och sätts in. Flera lärare nämner exempelvis betydelsen av ett nära samarbete med specialpedagogen kring hur anpassningar ska utformas. Det förekommer också att specialpedagogen följer upp att eleverna får de stödinsatser de behöver. På en skola med väl fungerande arbete vid övergången är specialpedagogen med på lektionerna de första veckorna på höstterminen för att observera att lärmiljön är bra för dessa elever.

Det finns elever som inte får de stödinsatser som de behöver

Av granskningen framgår dock att det på de flesta skolor finns enskilda elever som inte får de stödinsatser som de behöver när de börjar i årskurs 7. Detta trots att de särskilt uppmärksammas vid informationsöverföringen och trots att lärarna tar del av och använder den information som finns tillgänglig om elevers stödbehov.

En förklaring är att inte *tillräckliga* insatser sätts in trots att elevens stödbehov är känt. Det handlar främst om elever som har haft särskilt stöd. Granskningen visar att huvuddelen av de avlämnande skolorna avslutar elevernas åtgärdsprogram när de byter skola till årskurs 7. Även om information om det särskilda stödet förs över förekommer att skolor inte möter upp elevernas behov. På en skola uppger elevhälsan att elever med stora svårigheter får extra anpassningar istället för särskilt stöd och att det inte räcker.

På ett par av de granskade skolorna finns kännedom om elevernas stödbehov men de tillgodoses ändå inte då kompetens och/eller resurser för att möta behoven saknas. Det handlar till exempel om elevassistenter, studiehandledare på modersmål och speciallärare. Ett par av de granskade skolorna saknade specialpedagoger, vilket lett till att lärare upplever att de inte får den handledning som de behöver för att kunna sätta in tillräckliga insatser. Granskningen visar att det på några mottagande skolor finns en uppfattning att de inte kan erbjuda de stödinsatser som eleverna tidigare har haft. En lärare uttrycker det som att det är "skilda världar" mellan stadierna.

Kunskapsresultaten används i mindre utsträckning för att anpassa undervisningen

Granskningen visar att information om elevernas kunskapsresultat i liten utsträckning förs över aktivt, till exempel vid överlämningsmöten. Den finns emellertid oftast tillgänglig för lärarna, eftersom betygen och annan information om elevernas kunskapsutveckling som regel förs över automatiskt via digitala plattformar. Flera lärare tar dock inte del av och använder sig av elevernas kunskapsresultat när de planerar undervisningen. Vissa lärare vill inte ens känna till dem.

Vissa lärare vill ge eleverna en ny chans...

Det framkommer flera förklaringar till varför lärare inte vill ta del av elevernas kunskapsresultat, och då särskilt tidigare betyg. Flera lärare uppger att vill ge eleverna en ny chans. En vanlig uppfattning är att de färgas i sina egna bedömningar om de känner till vad eleverna presterat tidigare. De vill istället bilda sig en egen uppfattning om vad eleverna kan. Många lärare tar därför del av betygen från årskurs 6 först när de ska sätta betygen på höstterminen, eller när de redan har satt dem. En del lärare uttrycker också att de ganska snabbt kan se vilka kunskaper en elev har och att det också är en del av professionen att kunna göra den bedömningen. En lärare uttrycker till exempel att redan efter en vecka

är det ganska tydligt vilka kunskaper en elev har. Flera skolor använder sig också av tidiga diagnostiska prov för att kartlägga elevernas kunskaper, och då företrädesvis i matematik, svenska och engelska.

... medan andra vill veta mer

En annan förklaring är att betygen inte ger tillräcklig information om vad eleverna kan. Lärare, och också rektorer, uttrycker att det är svårt att anpassa undervisning utifrån den information som enbart ett betyg ger. En rektor menar att ett E inte säger något om elevens styrkor eller svagheter i ämnet. En lärare uttrycker att ett F kan ha flera olika orsaker, till exempel att en elev inte har mått bra eller har kognitiva svårigheter. Det framkommer också att lärare på samma sätt har svårt att förhålla sig till ett A när det saknas information om på vilket sätt eleven är högpresterande. Dessa lärare menar att betygen därför behöver kompletteras med ytterligare information om de ska vara användbara, exempelvis hur en elev har utvecklat olika centrala förmågor i ämnet.

Betygen anses inte spegla elevernas faktiska kunskaper...

Vidare är det en vanlig uppfattning att betygen från årskurs 6 inte speglar elevernas faktiska kunskaper. Det handlar huvudsakligen om att mottagande lärare är osäkra på hur tidigare lärare bedömt eleverna. Men det handlar också om att lärare menar att betygen från årskurs 6 inte är tillförlitliga. På en skola menar lärarna att kvaliteten på betygssättningen varierar i hög grad mellan olika avlämnande skolor. Några lärare har därför större förtroende för resultaten på de nationella proven i årskurs 6. Det blir tydligt när en lärare i samhällsorienterade ämnen säger att det är viktigare att ta del av elevernas resultat på de nationella proven i svenska än deras betyg i exempelvis religion.

En vanlig synpunkt är att betygen från årskurs 6 är för höga i förhållande till vad eleverna kan. En lärare säger att det finns elever som inte är i närheten av de betyg som de fick i årskurs 6. En annan lärare tar del av elevernas tidigare betyg huvudsakligen för att kunna förbereda elever och vårdnadshavare på att betyget i årskurs 7 kommer att vara lägre. Förutom flera lärare ger också både elever och vårdnadshavare uttryck för att det är vanligt att betygen sänks i årskurs 7. Vårdnadshavarna på en av skolorna uppger att de inte heller har fått någon förklaring till varför det är så. Lärarna på en annan skola säger att de förklarar de lägre betygen med att det är andra och svårare kunskapskrav i årskurs 7–9, när vårdnadshavare frågar varför betygen sänks.

Det finns också skolor som lämnar elever till årskurs 7 som noterat att elevernas betyg sjunker höstterminen i årskurs 7. De efterlyser därför mer samverkan mellan lärare som lämnar och tar emot elever om hur bedömningen görs och vad skillnaden i bedömning kan bero på. På ett par granskade skolor har lärare därför diskuterat frågor om bedömning och betygssättning med lärare på avlämnande skolor. Bland annat har lärare sambedömt olika elevlister för att få en samsyn kring hur bedömningen ska göras. Det har lett till att lärarna vid den mottagande skolan uppfattar betygen från årskurs 6 som mer tillförlitliga.

... eller anses inte vara relevanta

Ytterligare en anledning till att vissa lärare tycker att informationen om elevernas kunskaper inte är relevanta att ta hänsyn till, är att det centrala innehållet och kunskapskraven är annorlunda för årskurs 7–9. En lärare formulerar det som att vissa arbetsområden ändå måste gås igenom och då spelar de tidigare betygen ingen roll. En annan lärare vill ge eleverna chansen att börja om eftersom det i årskurs 7 finns andra mål att arbetar mot.

Risk för onödig repetition för elever som vill nå längre

I granskningen framkommer flera exempel på vilka konsekvenserna blir för eleverna när undervisningen inte anpassas efter deras olika kunskapsnivåer. Många elever säger att de får repetera mycket i onödan eller arbeta med samma material eller arbetsuppgifter när de börjar i årskurs 7. Flera elever nämner särskilt matematiken. På en skola säger eleverna att lärarna i matematik går tillbaka till vad de arbetade med i sexan för att kolla av vad de kan. Några elever tycker därför att undervisningen är för enkel eftersom de redan lärt sig det tidigare. Eleverna på en annan skola säger att läraren frågar dem vad de tidigare arbetat med i matematik, men eftersom alla har kommit olika långt så börjar läraren på en nivå där alla kan förstå. Detta trots att det i klassen finns elever som redan i årskurs 6 arbetade i läroboken för årskurs 7 för att få utmaningar. Det framkommer även exempel på att eleverna får arbeta med samma material som i årskurs 6. Exempelvis uppger en vårdnadshavare att denne vid tiden för intervjun förhört sitt barn, som nu går i årskurs 7, om ett arbetsområde som är exakt samma som för ett år sedan.

Det finns även lärare som uppger att de inledningsvis lägger undervisningen på samma nivå för alla elever. Lärarna på en skola säger att de börjar på en låg nivå för att försäkra sig om att alla elever kan följa med i undervisningen. Det innebär att det ibland blir för lite fokus på de högpresterande elevernas behov och utveckling. En bildlärare på en annan skola uppger att det ofta saknas information om elevernas kunskaper i bild och att läraren därför tvingas börja om från början i undervisningen. I en annan lärarintervju framkommer att undervisningen i svenska läggs på en medelsvår nivå av samma anledning.

I granskningen framkommer också exempel på att elever upplever att de inte har de kunskaper som lärarna förväntade sig när de började årskurs 7. En elev uppger till exempel att det hade varit stökigt i den tidigare klassen och att klassen från den skolan därför låg efter i alla ämnen. Det tog lång tid innan lärarna upptäckte detta och anpassade undervisningen, och eleven uppger att det fortfarande är svårt att förstå matematiken.

Det saknas samsyn om hur och varför informationen ska användas

Granskningen visar att det varierar mer inom än mellan skolor i vilken utsträckning den överförda informationen används. Några lärare använder den när de planerar undervisningen medan andra inte gör det. Rektorer har inte heller tillsammans med lärare och övrig personal diskuterat och enats om hur och varför informationen om eleverna ska användas. Som framgår ovan har inte heller resone-mang förts om vilken information som är viktig att få in. Granskningen visar därför att det saknas en samsyn på skolorna i dessa frågor. Elevhälsan på en skola säger att vissa lärare vill "ha blanka kort" medan andra vill "veta massor". Som tidigare nämnts gäller det främst information om elevers kunskapsresultat. På några skolor uttrycker rektorerna att det är svårt att förankra vikten av att ta del av elevernas kunskapsnivåer och att anpassa undervisningen efter dessa. Ett par rektorer uttrycker att det är kultur bland vissa lärare att inte vilja veta och att det är svårt att förändra det synsättet. Flera rektorer försöker motivera lärarna att ta del av och använda elevinformationen. Det finns emellertid även exempel på att rektorer själva uttrycker tvivel på möjligheten att anpassa undervisningen utifrån betyg eller annan information om elevers kunskapsresultat.

Uppföljning av arbetet vid övergångar

Granskningen visar att det på huvuddelen av de granskade skolorna saknas en uppföljning av arbetet vid övergångar. Varken huvudmän eller rektorer följer upp och utvärderar om skolan får den information som behövs och sedan använder den för att skapa kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande.

Få huvudmän följer upp övergången

Inför skolbesöken begärde Skolinspektionen in huvudmännens dokumentation av kvalitetsarbetet med avseende på uppföljning av övergången till årskurs 7 om sådan fanns. 4 av 17 huvudmän hade sådan dokumentation.

Skolornas uppföljning är inte tillräcklig

Granskningen visar att 12 av 17 skolor inte i tillräcklig utsträckning följer upp att de har tillgång till den information som behövs om eleverna och hur den används. Det saknas också en uppföljning om undervisningen faktiskt anpassas utifrån det som förts över. Många rektorer har således liten kunskap om informationen används och om undervisningen anpassas för eleverna. Det saknas också en diskussion mellan rektor, lärare och elevhälsa kring hur och varför informationen ska användas.

Inte heller elever och vårdnadshavare involveras i uppföljningen. Få skolor har frågat eleverna hur övergången fungerat och om undervisningen tar vid där den slutade. Några vårdnadshavare uppger dessutom att de har synpunkter som de skulle vilja framföra, exempelvis att de efterfrågar mer information i samband med övergången. Ett par avlämnande skolor önskar också återkoppling om hur det går för deras tidigare elever eller för att kunna förtydliga tidigare information.

Vi har också sett några goda exempel på hur skolor arbetar med att följa upp och utveckla arbetet vid elevers övergångar. På en skola får elever och vårdnadshavare utvärdera övergången några veckor efter höstterminens start och detta följs sedan upp vid ett introduktionssamtal. På en annan skola är specialpedagogen med på lektionerna och observerar att eleverna fått de anpassningar och stödinsatser som de ska ha. På en tredje skola följs övergångarna upp genom diskussioner mellan mentorerna, elevhälsoteamet och skolledningen utifrån en utvärdering där avlämnande och mottagande verksamheter reflekterat kring övergången. Dessa diskussioner har sedan resulterat i utvecklingsinsatser inför nästa års övergång.

Låg medvetenhet om hur föreställningar om kön kan påverka arbetet vid övergångar

Jämställdhetsperspektivet bör finnas med i skolors systematiska uppföljningsarbete för att alla elever oavsett könstillhörighet ska få möjlighet att utveckla sina förmågor och intressen. Föreställningar om kön kan påverka vilken information som dokumenteras och överförs och hur den tas emot, vilket kan bidra till att skolan förstärker könsstereotypa beteenden istället för att motarbeta dem. De kan även bidra till att elever som behöver stöd inte uppmärksammas.

En majoritet av de granskade skolorna har inte reflekterat över hur föreställningar om kön kan påverka arbetet med elevers övergång. En majoritet av de granskade skolorna uppmärksammar inte eller gör ingen analys av om beskrivningar av pojkar respektive flickor skiljer sig åt i dokumentationen. Huvuddelen av rektorer och personal uppfattar att informationen inte skiljer sig åt i det avseendet. Några av

skolorna har dock uppmärksammat att flickors behov av särskilt stöd inte är utrett i samma utsträckning som pojkar, trots att de i årskurs 7 har samma problematik som pojkarna.

Några skolor har också reflekterat över fördelningen mellan pojkar och flickor som tas upp vid överlämningarna och andelen pojkar och flickor som har stödbehov. Elevhälsoteamet på en av de besökta skolorna uppger att de uppmärksammat att pojkar i större utsträckning tas upp vid överlämningar och att de sällan ser åtgärdsprogram för flickor från årskurs 6. En annan skolas elevhälsa tar upp de tysta flickor som fram till årskurs 7 gått genom skolan utan att uppmärksammas trots att de egentligen har behov av stöd. När kraven sedan ökar i årskurs 7 framkommer deras stödbehov.

Granskningen visar alltså att mottagande skolor ibland ser och noterar att det finns skillnader mellan pojkar och flickor men de följer inte upp och undersöker orsakerna till varför det ser ut som det gör. De återkopplar inte heller till avlämnande skolor kring vad de sett eller efterfrågar mer information som en följd av detta.

Generella utvecklingsbehov

Skolinspektionens granskning visar att det finns stora utvecklingsbehov när det gäller skolornas arbete med elevers övergång till årskurs 7. Huvuddelen av de skolor som vi besökt behöver utveckla arbetet. Det gäller såväl arbetet med att föra över information som att använda den. Ur ett elevperspektiv behöver skolor både ha tillgång till och använda information om eleverna; båda delarna måste fungera för att elever ska ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. Den nya lagstiftningen och de angivna skälen till den ger viss vägledning kring arbetet med att föra över information. Utifrån den nya regleringen – där ansvaret nu ligger på den avlämnande skolan att lämna över nödvändig information – och våra iakttagelser i granskningen har Skolinspektionen identifierat ett antal generella utvecklingsbehov.³⁵

Överföra information

Granskningen visar att överföringen av information behöver bli mer strukturerad. Till exempel behöver det vara tydligt vem som ansvarar för vad vid övergången. Det är också viktigt att ansvaret är kopplat till olika funktioner och inte enskilda personer på skolorna. Vi har i granskningen sett flera exempel på att arbetet slutar fungera när nyckelpersoner slutar.

Vidare behöver avlämnande skolor värdera och sortera vilken information som behöver lämnas över för att underlätta övergången för eleverna. Granskningen visar att omfattningen och kvaliteten på den information som mottagande skola får varierar beroende på vilken lärare som lämnar den. Det leder till att det ibland saknas viktig information eller att information som inte är relevant förs över. På samma sätt varierar det mellan olika avlämnande skolor. Avlämnande och mottagande skolor behöver

³⁵ Var och en av de berörda huvudmännen har efter avslutat besök fått ett beslut där Skolinspektionens bedömningar framgått. Skolinspektionen har fattat totalt 17 verksamhetsbeslut inom ramen för kvalitetsgranskningen. I 15 av dessa har Skolinspektionen fastslagit att den berörda verksamheten har utvecklingsområden. Vissa utvecklingsområden som handlar om de mottagande skolornas arbete med att inhämta information har efter lagändringen den 1 juli 2018 inte längre samma relevans. Skolinspektionen har därför kontaktat de skolor vars beslut påverkas av den nya lagen för att nyansera dessa utvecklingsområden.

därför samverka för att det ska bli tydligt vilken information som behöver föras över. En sådan samverkan skulle dessutom minska risken för överdokumentation och bidra till att informationen blir mer likvärdig oavsett vilken skola eleven kommer ifrån.

Granskningen visar att det inte alltid överförs tillräcklig information för att kunna anpassa undervisningen. Det handlar framför allt om vilka kunskaper de elever har som inte behöver extra anpassningar eller särskilt stöd, till exempel elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås. Mottagande skolor behöver också samverka med avlämnande skolor om undervisningens innehåll för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i undervisningen i olika ämnen.

Använda information

Mottagande skolor och lärare behöver bli bättre på att använda information om elevernas kunskapsnivå vid planering och genomförande av undervisningen. Det varierar på skolorna om lärarna använder informationen som finns tillgänglig för att planera och anpassa undervisningen. Rektorn behöver därför tillsammans med lärarna och elevhälsan diskutera vilken information som ska användas, hur den ska användas och varför den ska användas när undervisningen planeras.

Följa upp och utveckla

Skolorna behöver i större utsträckning följa upp själva övergångsarbetet, men också om eleverna efter övergången faktiskt får en undervisning som är anpassad till deras kunskaper, förutsättningar och behov. Skolorna behöver också utifrån uppföljningens resultat planera och genomföra relevanta utvecklingsåtgärder. Lärare, övrig personal, elever och vårdnadshavare behöver involveras i detta utvecklingsarbete.

Huvudmannens ansvar

Vid övergången till årskurs 7 är antalet avlämnande och mottagande skolor ofta fler än vid tidigare övergångar. Det händer också att avlämnande och mottagande skolor har olika huvudmän, vilket kan försvåra informationsöverföringen dels genom att fler aktörer är inblandade, dels på grund av sekretessbestämmelser.

Givet dessa omständigheter visar granskningen att det finns behov av ett större ansvarstagande från huvudmannens sida. Det kan handla om att skapa goda förutsättningar för samverkan mellan olika aktörer, dels andra huvudmän men också andra externa aktörer som socialtjänst och habilitering. Tillsammans med skolorna kan huvudmannen även ta fram riktlinjer för vilken information som behöver föras över och hur och när det ska göras.

Vi har i granskningen sett att såväl avlämnande som mottagande skolor har olika praxis och system att ta hänsyn till, vilket försvårar övergångsarbetet. Huvudmannen behöver därför på en övergripande nivå följa upp och utveckla arbetet vid övergångar.

Avslutande diskussion

Vid övergångar i allmänhet, och vid övergången till årskurs 7 i synnerhet, ställs en av skolans största utmaningar på sin spets, nämligen att utbildningen ska främja *varje elevs* utveckling och lärande. Redan i sin portalparagraf slår skollagen fast att hänsyn ska tas till barns och elevers olika behov i utbildningen. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt.³⁶ Eftersom övergången till årskurs 7 ofta är mer komplex än tidigare övergångar innebär den en stor utmaning för skolorna att förverkliga kravet på en individanpassad undervisning.³⁷

Problemen vid övergångar verkar vara generella

Den forskning som finns om elevers övergångar inom det svenska skolväsendet har sin empiriska grund i övergångar mellan förskola, förskoleklass och grundskola.³⁸ Skolinspektionens slutsats är dock att problembilden vid övergångar, oavsett när de sker, till delar är densamma. Detta blir tydligt vid en jämförelse mellan resultaten från granskningen och en studie om överlämningar från förskola till förskoleklass.³⁹ I likhet med denna gransknings resultat framkommer i studien att det är otydligt vilken information den mottagande verksamheten vill ha, vilket leder till att det kan vara "helt godtyckligt" vilken information som lämnas över.⁴⁰ Det förekommer därför att förskoleklassen oftast får höra om svårigheter eller om ett barn har kommit extra långt, men "de i mitten, de har det inte varit mycket runt". Det finns även lärare som vid denna övergång framhåller vikten av att barn får mötas av nya ögon.⁴¹ Som vid övergången till årskurs 7 finns å andra sidan lärare som vill ha mycket information, till exempel hur skolan tidigare arbetat med ett barn som har svårigheter.⁴²

I en annan studie konstateras att det finns en *undervisningsdiskontinuitet* i övergångarna, det vill säga att det saknas en röd tråd i utbildningen från förskolan via förskoleklassen till årskurs 1. Exempelvis berättar elever om att de upplever att samma aktiviteter i undervisningen upprepas i förskola, förskoleklass och grundskola.⁴³ Detta är ett centralt resultat också i vår granskning: otillräcklig samverkan och bristande kunskapsutbyte i samband med övergångar leder till att det saknas sammanhang och progression i undervisningens innehåll. Vi återkommer till det längre fram.

Olika synsätt försvårar arbetet

Synsätt behöver diskuteras

Tidigare studier har visat att det finns lärare som inte vill veta så mycket om elevernas tidigare kunskaper och behov.⁴⁴ Granskningen visar att denna uppfattning fortfarande förekommer på flera skolor. Vissa lärare, och även rektorer, ser en fördel i att eleverna kommer till årskurs 7 som blanka kort. Samtidigt är det flera lärare som tar del av och använder informationen när undervisningen planeras. Granskningen visar också att skiljelinjen mellan de lärare som vill veta och de som inte vill veta finns

³⁶ Skollagen 1 kap 4§ par; 3 kap 3§.

³⁷ Skolverket (2017).

³⁸ Se t.ex. Ackesjö (2014); Ackesjö (2016); Alatalo et al (2014); Granbom & Lundström (2016).

³⁹ Alatalo et al (2014).

⁴⁰ Alatalo et al (2014) sid 40.

⁴¹ Alatalo et al (2014) sid 41.

⁴² Alatalo et al (2014) sid 42.

⁴³ Ackesjö (2014).

⁴⁴ Alatalo et al (2014).

inom skolor och inte mellan dem. Dessa skilda synsätt verkar dessutom vara kopplade till olika uppfattningar om elevers lärande i grundskolan och även lärarrollen som helhet. En rektor uttrycker det som att det handlar om olika kulturer och syn på vad som ligger i professionen. Granskningen visar därför att vad som behövs för att utveckla övergångsarbetet är inte bara tydligare styrning och bättre struktur. *Det handlar också om att förändra synsätt.* I flera av de skolor vi besökt i granskningen behöver därför rektorn tillsammans med lärare och annan personal diskutera och skapa samsyn kring vilken information som behövs, hur den ska användas och särskilt varför den ska användas.

Könsaspekter uppmärksammas inte vid övergången

Flera studier visar att skolor är sämre på att möta flickors stödbehov än pojkars. En anledning till detta är att neuropsykiatriska funktionsnedsättningar kan ta sig andra uttryck hos flickor än hos pojkar; flickor kan bli tysta medan pojkar blir mer utåtagerande. Det kan leda till att flickor dels utreds i mindre utsträckning, dels att de får mindre stöd trots samma diagnos.⁴⁵ Detta har också betydelse för arbetet vid övergångar. I granskningen har det framkommit att personal på mottagande skola ibland noterat att flickor är utredda i mindre utsträckning än pojkar när de kommer till årskurs 7 trots att de har samma svårigheter. De har också färre åtgärdsprogram. Det är därför viktigt att det finns en medvetenhet kring detta vid övergången.

Lärare, rektorer och elevhälsa behöver dessutom bli mer medvetna om hur föreställningar om kön kan påverka hur flickor och pojkar beskrivs i dokumentation som överförs. I en studie lyfts att skillnaden i hur skolan ser på flickors och pojkars problem blir tydligt just i elevdokumentationen. När pojkar beskrivs handlar det ofta om beteenden, koncentrationsproblem och läs- och skrivsvårigheter, medan flickor beskrivs utifrån sina egenskaper, deras självförtroende ska stärkas och de behöver förändra sig som personer.⁴⁶ Även det har vi sett exempel på i granskningen.

I samma studie resoneras kring varför flickors stödbehov uppmärksammas mindre än pojkars. En tänkbar förklaring som förs fram är att flickorna med sina högre kunskapsresultat uppfattas som vinnare i skolan medan pojkarna ses som förlorare.⁴⁷ Det är dock viktigt att alla elever får det stöd som de behöver och att det inte alltid kopplas till studieresultaten. Skollagen är tydlig med att behovet av stöd även ska utredas om en elev uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation. Det är viktigt att notera att samtidigt som flickor presterar bättre i skolan är det dubbelt så vanligt att de uppvisar psykosomatiska symtom jämfört med pojkar.⁴⁸ I en nyligen publicerad rapport som rör barn i åldersgruppen 13-15 år framförs att föreställningar om kön kan vara en förklaring till detta.⁴⁹ Därför är det viktigt att mottagande skolor inte bara noterar att det är få eller inga flickor som har åtgärdsprogram när de kommer till årskurs 7, eller att flickors svårigheter uppmärksammas först i årskurs 7, det är också viktigt att tillsammans med avlämnade skolor utreda vad det beror på.

⁴⁵ Barnombudsmannen (2016); Pettersson et al red (2017); Kopp (2010).

⁴⁶ Barnombudsmannen (2016).

⁴⁷ Ibid. Se även Skolverkets statistik för skillnader i kunskapsresultat mellan flickor och pojkar: http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&report=gr_betyg2017&p_sub=1&p_ar=2017&p_lankod=&p_kommunkod=&p_skolkod=&p_flik=GI hämtad 2018-05-25.

⁴⁸ Folkhälsomyndigheten (2018).

⁴⁹ Ibid.

Samverkan krävs för kontinuitet och progression i utbildningen

Läroplanen är tydlig med att skolor och lärare ska samverka för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i utbildningens innehåll.⁵⁰ Det ska alltså finnas en progression i vad undervisningen behandlar. På samma sätt som enskilda elever ska få en progression i sitt lärande ska det genom utbildningens innehåll succesivt ställas högre krav.⁵¹ Det faktum att eleverna kommer från flera olika skolor samtidigt som mottagande skolor regelmässigt blandar eleverna i de nya klasserna, ställer stora krav på samordning för att skapa progression i undervisningen.

Risk för bristande progression i undervisningens innehåll

Ett av granskningens resultat är att skolorna inte samtalar om vad undervisningen har behandlat och på vilken nivå. Den mottagande skolan vet därför inte alltid var undervisningen kan ta vid i olika ämnen. Detta resultat ligger i linje med Skolinspektionens tidigare granskningar om undervisningen i fysik.⁵²

Det är endast två skolor i granskningen som har en strategi för ett kunskapsutbyte med syfte att skapa en tydlig röd tråd i utbildningens innehåll. Vissa lärare, och även rektorer, uttrycker dessutom tvivel på att det är praktiskt möjligt att planera undervisningen med utgångspunkt från vad eleverna tidigare har läst. Exempelvis framkommer att det avsevärt skulle öka arbetsbördan för lärarna.

Det är inte bara de praktiska svårigheterna som lyfts fram som förklaring till att skolorna inte samverkar kring och använder den typen av information. I likhet med information om enskilda elever visar granskningen att det finns en uppfattning att den här typen av information inte behövs. Exempelvis hänvisar lärare till det centrala innehållet och menar att det är tillräckligt som underlag när undervisningen som helhet planeras.

Som framgår av resultatkapitlet kan bristande information om vad tidigare undervisning behandlat leda till bristande progression i ämnena. Framför allt vittnar många elever om att de får repetera mycket inledningsvis i årskurs 7. Påfallande ofta är det matematiken som eleverna nämner i det sammanhanget. Progressionen i delar av matematikundervisningen har också varit i fokus i en nyligen publicerad studie. I den konstateras att undervisningen i ämnet tenderar att vara för likt på grundskolans olika stadier vilket leder till att progressionen inte blir optimal. I studien betonas därför vikten av att lärare samtalar med varandra för att de ska kunna bygga vidare på vad som gjorts tidigare. För att skapa progression behöver lärarna succesivt utöka och fördjupa innehållet, göra det mer varierat och också mer komplicerat. Kunskapsutvecklingen för eleverna blev också tydligare för eleverna när lärarna planerade undervisning så.⁵³

Vikten av progression i undervisningen för progression i elevers kunskaper

Som framgår ovan uttrycker eleverna att det framför allt är i ämnet matematik som det blir en paus i progressionen när de börjar i årskurs 7. Många elever upplever att de repeterar mycket inledningsvis och att det dröjer innan de kan gå vidare. Den tidigare nämnda studien om undervisningen i matematik visar dessutom att detta verkar finnas i övergångar från förskolan till årskurs 9 och att det påverkar

⁵⁰ Lgr11 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

⁵¹ Nagy (2017).

⁵² Skolinspektionen (2010); Skolinspektionen (2011).

⁵³ Nagy (2017); Se även Skolverket (2012).

elevernas kunskapsutveckling i ämnet.⁵⁴ Att svenska elevers kunskapsutveckling är svag i matematik visar också de nationella kunskapsresultaten i årskurs 9. Såväl betygen som resultat på nationella prov är låga.⁵⁵ Resultatet ligger i linje med vad internationellt jämförande studier visar om svenska elevers resultat i matematik. I såväl PISA som TIMSS presterar svenska elever sämre än elever från länder med liknande förutsättningar.⁵⁶

TIMSS mäter förutom elevers kunskapsresultat i matematik också kunskapsresultaten i naturvetenskap. Särskilt intressant är att undersökningen genomförs i årskurs 4 och 8, det vill säga före och efter övergången till årskurs 7. Förutom att jämföra barns kunskaper i olika länder vid dessa tillfällen kan därför också progressionen jämföras över tid. I såväl TIMSS 2011 som TIMSS 2016 har svenska elever en sämre kunskapsutveckling än snittet. Skolverket konstaterar därför att de svenska elevernas kunskaper utvecklas sämre än i flertalet andra länder i såväl matematik som naturvetenskap; ”många andra jämförbara länders elever lär sig mer mellan årskurs 4 och årskurs 8 än vad de svenska eleverna gör”.⁵⁷

Vi kan självfallet inte utifrån denna granskning dra några slutsatser om orsakerna till den sämre kunskapsutvecklingen i matematik och naturorienterade ämnen. Skolinspektionens tidigare granskningar om undervisningen i fysik pekar också på problem med progressionen i undervisningens innehåll vid övergången till årskurs 7. Som tidigare nämnts ledde bristande samverkan och bristande kunskaper om vad eleverna fått lära sig att vissa lärare började om från början.⁵⁸

Sammantaget finns det en risk för att kontinuiteten och progressionen i undervisningen brister vid övergångar. Det visar på att huvudmän i högre grad behöver följa upp och säkerställa att det finns en röd tråd i undervisningen från förskola till årskurs 9.

Skolor och lärare behöver samverka om bedömning och betygssättning

Som konstateras i resultatredovisningen är det många lärare som inte tar del av eller använder sig av information om elevers kunskapsnivå. Särskilt gäller det elevernas betyg. En av anledningarna är att de inte tycker att betygen speglar elevernas kunskapsnivåer. Det handlar nästan alltid om att eleverna anses ha fått för höga betyg i årskurs 6 och att lärarna i årskurs 7 därför tvingas sänka dem.⁵⁹ Detta får konsekvenser för i vilken utsträckning lärarna använder sig av information om elevernas kunskapsutveckling för att anpassa undervisningen.⁶⁰

Information om elevers kunskapsnivå är dock nödvändig för att möta styrdokumentens krav på att anpassa undervisningen efter elevers olika förutsättningar och kunskapsnivåer. Om denna information i form av betyg eller andra redovisningar inte anses relevanta så saknas underlag för att göra dessa anpassningar. Skolinspektionen menar därför att lärare i de olika årskurserna behöver samverka om hur

⁵⁴ Nagy (2017).

⁵⁵ http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&report=gr_betyg_amne&p_flik=G&p_ar=2017&p_lan_kod=&p_kommunkod=&p_hmantyp=&p_skolkod=; http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&p_verksamhetsar=2017&p_hm_kod=&report=gr_ap9_2013&p_lan_kod=&p_kommun_kod=&p_skolkod=&p_rapport=gr_ap9_v2&p_xtra=1 hämtad 2018-05-25.

⁵⁶ Skolverket (2012); Skolverket (2013); Skolverket (2016a); Skolverket (2016b).

⁵⁷ Skolverket (2012) sid 9.

⁵⁸ Skolinspektionen (2010); Skolinspektionen (2011).

⁵⁹ Se också <http://lrbloggar.se/sarabruun/den-laga-nivan-i-arskurs-6-ar-bara-att-tugga-i-sig/> hämtad 2018-04-26.

⁶⁰ Skolinspektionen vill påpeka att detta rör sig om synpunkter som kommit fram i intervjuer. Det finns inte underlag som visar att betyg i årskurs 6 inte skulle vara satta på rätt grund. Skolinspektionen vill i sammanhanget betona att det inte finns krav på att lärare, när de utvärderar elevernas kunskaper i årskurs 7, ska ta hänsyn till andra lärares tidigare bedömningar eller betyg. Elevernas kunskaper bedöms i förhållande till olika kunskapskrav i årskurs 6 och årskurs 7.

de bedömer och betygsätter eleverna. Det finns i granskningen exempel på sådan samverkan som visat sig bidra till en ökad förståelse för bedömning och betygsättning. Därigenom skapas också bättre förutsättningar för att informationen om elevernas kunskaper används när undervisningen planeras.

Huvudmannen behöver ta ett större ansvar

En av Skolinspektionens viktigaste slutsatser är att styrningen av övergångar inte är tillräcklig. Det gäller på skolnivå men också på huvudmannanivå. Omständigheterna kring övergången till årskurs 7 är sådana att det är svårt för enskilda mottagande skolor att var för sig organisera den så att eleverna får kontinuitet och progression i sin skolgång. Att huvudmännen behöver ta ett större ansvar för övergångarna generellt är också en av slutsatserna i den antagna propositionen om gymnasieskolan. I den framkommer också att det finns remissinstanser som menar att hemkommunen behöver ta ett större ansvar för att upprätta rutiner för elevers övergångar oavsett huvudmannaskap. Andra menar att det även kan behövas nationellt stöd i arbetet med att systematisera överlämningen, till exempel genom att tillhandahålla ett digitalt system för detta.⁶¹

Likvärdigheten riskeras

Det kan kräva mer av rektorn vid övergångar i de högre årskurserna eftersom fler aktörer är inblandade som ska ge respektive få information.⁶² Vår granskning visar att det också kan kräva mer av huvudmannen. En av skolorna i granskningen tog vid senaste övergången emot elever från 21 olika skolor, varav 19 hörde till samma huvudman. Rutiner och praxis kan skilja sig åt mellan olika mottagande skolor i samma kommun trots att de tar emot elever från samma skolor. Vidare ser vi att avlämnande skolor ofta lämnar elever till flera olika skolor. Kvaliteten på överlämningen för en elev varierar också beroende på vilken skola eleven kommer ifrån. Övergången är alltså i det avseendet inte likvärdig. Det fria skolvalet, som i grundskolan tydligt manifesteras i övergången till årskurs 7, innebär att huvudmannen behöver ta ett större ansvar för att *alla* elever, oavsett vilken skola de kommer ifrån, ska ges förutsättningar att kunna utvecklas så långt som möjligt även efter denna övergång.

Skolinspektionen vill betona att behovet av att huvudmannen tar ett större ansvar vid övergången inte innebär att rektorers och lärares ansvar minskar. Skollagen är tydlig med att rektorn ska leda och samordna det pedagogiska arbetet och att lärare ansvarar för den undervisning de bedriver. I det ligger att undervisningen ska utgå från elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper.

Skolbyten och personalomsättning ökar behovet av samverkan och styrning

Kraven på mer samverkan och ökad styrning har också accentuerats av förändringar i det sammanhang skolan verkar i.⁶³ I granskningen ser vi att det inte är ovanligt att elever byter huvudman när de börjar årskurs 7. Oftast byter de från kommunala huvudmän till enskilda, men det finns också elever som gör vice versa. Efter friskolereformen 1992 har antalet fristående skolor ökat konstant. De senaste tio åren har andelen ökat från 13 till 17 procent. Andelen elever som går i fristående skolor har ökat desto mer, från 9 procent läsåret 2007/08 till 17 procent 2017/18.⁶⁴ I några av de besökta skolorna framkommer att samverkan försvåras när eleverna kommer från en annan huvudman. Lärarna vid en kommunal skola uppger att överföring av information från de fristående skolorna inte fungerar.

⁶¹ Regeringen (2018).

⁶² Skolverket (2014 a).

⁶³ Skolinspektionen (2018).

⁶⁴ <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Valfarden-i-privat-regi/Skolan-i-privat-regi/Elever-i-friskola/> hämtad 2018-04-26.

Det finns också representanter för en fristående skola som uppger att samverkan med avlämnande kommunala skolor inte heller fungerar. Detta visar ytterligare på behovet av ökad samverkan mellan olika huvudmän om inte viktig information ska försvinna.

En annan förändring som också påverkar övergångsarbetet är den ökade omsättningen på rektorer och lärare.⁶⁵ Till exempel finns skolor i granskningen som skjuter på möten och annan samverkan till hösten på grund av personalbyten under sommaren. Omsättningen påverkar också stabiliteten i övergångsarbetet. Så länge någon eller några personer tar ansvar för att rutinerna tillämpas och lärare och annan personal känner till praxis kan arbetet fungera trots bristande dokumentation. När personen som samordnar arbetet, oftast specialpedagog eller rektor, slutar på skolan riskerar systemet att sluta fungera. Skolinspektionen har i granskningen sett flera exempel på hur uppgifter faller mellan stolarna när nyckelpersoner slutar. Ett annat problem är att ny personal inte känner till vilken praxis som gäller. Det får konsekvenser oavsett om dessa arbetar med övergången vid mottagande eller avlämnande skolor. Att nyanställda förväntas känna till skolans praxis trots att denna inte är tydligt kommunicerad kan leda till att information inte förs över eller försenas.

Utmaningar

Risk för ökad arbetsbelastning?

Lärares och rektorers arbetsbelastning har uppmärksammats under de senaste åren. Även i denna granskning har lärares arbetsbörda kommit upp. Att förväntas dokumentera, överföra och använda information om alla elever kan öka en redan tidigare hög arbetsbelastning. Detta är viktigt att beakta. Vår utgångspunkt har därför varit att den information som mottagande lärare *behöver* om olika elever för att kunna anpassa undervisningen ska föras över. Detta betonas också i skälen till den nya regleringen.⁶⁶ Det innebär att för några elever behöver mycket information föras över och användas, och för andra betydligt mindre. För en hel del elever räcker det förmodligen med att information om var de ligger till kunskapsmässigt förs över och används; alla elever har inte särskilda behov eller förutsättningar som påverkar lärandesituationen. Å andra sidan kan det finnas elever som inte har stödinsatser, men som trots det har behov och förutsättningar som mottagande skola och lärare behöver ta hänsyn till.

Skolinspektionen inser också svårigheten för lärare att planera för progression när eleverna i en klass kommer från flera olika skolor och klasser. Att vid överlämningen inför övergången samverka kring i vilken utsträckning och med vilket djup olika kunskapsområden behandlats i olika klasser, och sedan planera undervisningen utifrån det, är en stor utmaning. Skolor och lärare behöver därför samverka mer strukturerat *och över tid* kring just detta. I granskningen har vi också sett goda exempel på hur det kan göras. Skolor eller enskilda lärare som regelbundet och över tid tillsammans diskuterar var undervisningen i ett ämne i årkurs 6 ska sluta och var den ska ta vid i årkurs 7 ser att det är möjligt att få en röd tråd i utbildningens innehåll. Flera lärare som intervjuats uttrycker också en önskan om ett sådant samarbete.

⁶⁵ Skolverket (2015b); <http://skolvardn.se/artiklar/fler-larare-byter-jobb-mitt-under-terminen> hämtad 2018-04-26.

⁶⁶ Regeringen (2018).

Organisering för att effektivisera arbetet

Vi ser i granskningen exempel på hur skolor medvetet har organiserat överlämningen för att fördela arbetet vid övergångar. Flera lärare och rektorer lyfter till exempel att elevhälsans – och då oftast specialpedagogens – arbete med att föra över, ta emot, värdera, sortera och sprida information underlättar arbetet. Elevhälsans insatser är också viktiga när stödinsatser planeras och sätts in. På en skola med en väl fungerande överlämning har studie- och yrkesvägledaren en central roll i informationsöverföringen. På så sätt avlastas såväl rektor som lärare på skolan. Vi tror också att en mer medveten användning av de digitala plattformarna – där informationen till stor del redan finns – kan effektivisera arbetet. En strukturerad överlämning där det är tydligt vilken information som ska föras över torde också underlätta övergångsarbetet, inte minst minimeras arbetet med att i efterhand behöva begära in kompletterande uppgifter. Som tidigare nämnts kan bättre samverkan mellan avlämnande och mottagande skolor dessutom underlätta arbetet med att skapa progression i undervisningens innehåll.

Denna granskning visar att arbetet behöver utvecklas för att eleverna ska få kontinuitet och progression i sitt lärande. Men, den visar också på framgångsfaktorer och goda exempel att bygga vidare på.

Referenser

- Ackesjö H (2014) *Barns övergångar till och från förskoleklass: Gränser, identiteter och (dis-)kontinuiteter*. Växjö: Linnaeus University Press.
- Ackesjö H (2016) *Övergångar mellan skolformer – kontinuitet och progression från förskola till skola*. Stockholm: Liber.
- Alatalo et al (2014). Överlämning från förskola till förskoleklass. *Forskning om undervisning och lärande*, 13, 30-52.
- Asp-Onsjö L (2008) *Åtgärdsprogram I praktiken: Att arbeta med elev-dokumentation i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Att vända frånvaro till närvaro – en utredning om problematisk elevfrånvaro (2016) *Saknad! Uppmärksamma elevernas frånvaro och agera*. SOU 2016:94. Stockholm: Wolter Kluwer.
- Barnombudsmannen (2016) *Respekt*. Stockholm: Wolter Kluwer.
- Folkhälsomyndigheten (2018) *Varför har den psykiska ohälsan ökat bland barn och unga i Sverige? Utvecklingen under perioden 1985–2014*. Folkhälsomyndigheten.
- Garpelin A (2003) *Ung i skolan. Om övergångar, klasskamrater, gemenskap och marginalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Granbom I och Lundström M (2016). *Barns övergångar mellan olika skolformer: rapport i korthet*. Trollhättan: Högskolan Väst.
- Gymnasieutredningen (2016) *En gymnasieutbildning för alla – åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning*. SOU 2016:77. Stockholm: Wolter Kluwer.
- Kopp S (2010) *Girls with social and/or attention impairments*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11).
- Mayfield MI (2003) Teaching Strategies: Continuity among Early Childhood Programs. *Childhood Education*. 79 (239-241).
- Nagy C (2017) Fler bråk i matematikundervisningen. *En aktionsforskningsstudie där lärare lär om progression*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Pettersson C et al red (2017). *Genus och specialpedagogik – praktiska perspektiv. En vetenskaplig antologi från Specialpedagogiska skolmyndigheten*. Elektronisk resurs Specialpedagogiska skolmyndigheten.
- Rapp S (2007) *Dokumentation kring barn, elever och studerande*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Regeringen (2018) *En gymnasieutbildning för alla*. Prop 2017/18:183.
- SKL (2016) *Kommungruppsindelning 2017: Omarbetning av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning*. Stockholm: SKL.
- Skolinspektionen (2010) *Fysik utan dragningskraft: En kvalitetsgranskning om lusten att lära fysik i grundskolan*. Stockholm: Skolinspektionen.
- Skolinspektionen (2011). *Fysik i mellanåren – bortgömt men inte bortglömt: Rapport om undervisningen i fysik i de mellersta grundskoleåren*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2017). Resultat från skolenkäten, flickor och pojkars upplevelser av skolan i årskurs 5 och 9 hösten 2016. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2018) Skolinspektionens årsrapport 2017. Stockholm: Skolinspektionen

Skollagen (2010:800)

Skolverket (2012) *TIMMS 2011. Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Rapport 380:2012. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *PISA 2012 – 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap: resultaten i koncentrat*. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2014a). *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer. Stödmaterial från Skolverket*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2014b). *Stödinsatser i utbildningen: Om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2015a) *Skolverkets allmänna råd med kommentarer: Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2015b) Omsättning på rektorer är hög i Sverige. *Fokus på*. Nr 1 2015.

Skolverket (2016a) *PISA 2015. 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. Stockholm: Wolter Kluwer.

Skolverket (2016b) *TIMSS 2015. Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*. Stockholm: Wolter Kluwer.

Skolverket (2017) *Beskrivande data 2016. Förskola, skola och vuxenutbildning*. Stockholm: Skolverket.

Utredningen om utsatta barn i skolan (2010) *Se, tolka och agera – allas rätt till en likvärdig utbildning*. SOU 2010:95. Stockholm: Fritzes.

Länkar

Ekonomifakta: <https://www.ekonomifakta.se/Fakta/Valfarden-i-privat-regi/Skolan-i-privat-regi/Elever-i-friskola/> hämtad 2018-04-26

Skolvärlden: <http://skolvärlden.se/artiklar/fler-larare-byter-jobb-mitt-under-terminen> hämtad 2018-04-26

Lärarnas riksförbund: <http://lrbloggar.se/sarabruun/den-laga-nivan-i-arskurs-6-ar-bara-att-tugga-i-sig/> hämtad 2018-04-26

Skolverket: <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sarskilt-stod/overgang-och-samverkan-i-skolan> hämtad 2018-08-29

http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&report=gr_be-tyg2017&p_sub=1&p_ar=2017&p_lankod=&p_kommunkod=&p_skolkod=&p_flik=GI hämtad 2018-05-25

Skolverket: http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&report=gr_be-tyg_amne&p_flik=G&p_ar=2017&p_lankod=&p_kommunkod=&p_hmantyp=&p_skolkod= hämtad 2018-05-25

Skolverket: http://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common¬geo=&p_verksamhetsar=2017&p_hm_kod=&report=gr_ap9_2013&p_lan_kod=&p_kommun_kod=&p_skolkod=&p_rapport=gr_ap9_v2&p_xtra=1 hämtad 2018-05-23

Bilaga 1 Författningsstöd med mera

Styrdokument

Skolors arbete med övergångar är ett område som nyligen reglerats. Vid tidpunkten för granskningens start och genomförande nämndes inte vem som är ansvarig för att elevinformation förs över vid övergångar inom grundskolan i skollagen. Den nya regleringen trädde i kraft den första juli 2018 och lyder: "När en elev i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan eller gymnasiesärskolan övergår från skolformen till en annan av de angivna skolformerna ska den skolenhet som eleven lämnar till den mottagande skolenheten överlämna sådana uppgifter om eleven som behövs för att underlätta övergången för eleven. Detsamma gäller om eleven byter skolenhet inom skolformen." När en elev byter skolform från grundskolan eller grundsärskolan, ska den mottagande skolenheten skyndsamt informera den överlämnande skolenheten om att skolenheten har tagit emot eleven, om det inte är obehövt.⁶⁷

Samverkan

I läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshem reviderades och förtydligades avsnittet om övergångar och samverkan 2016. I läroplanen går att läsa att berörda skolformer och fritidshem inför elevers övergångar ska utbyta kunskaper, erfarenheter och information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande.⁶⁸

Vidare står det i läroplanens riktlinjer att lärare i samverkan med arbetslaget i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet ska förbereda eleverna och deras vårdnadshavare inför övergångar och vid övergångar särskilt uppmärksamma elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd.⁶⁹

Anpassning

Förutom att mottagande skola och lärare ska informera sig generellt om innehållet i utbildningen som eleven genomgått, behöver de skaffa sig information om varje elevs individuella kunskapsutveckling. Enligt läroplanen ska undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov för att vara likvärdig. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper.⁷⁰

Dokumentation

Även om det i styrdokumentet finns begränsad reglering av grundskolans arbete med informationsöverföring så finns det andra regleringar som är relevanta. Dessa handlar om vilken sorts information en grundskola behöver dokumentera och kunna delge.

Enligt skollagen ska eleven och elevens vårdnadshavare fortlöpande få information om elevens utveckling i grundskolan.⁷¹ Minst en gång varje termin ska läraren, eleven och elevens vårdnadshavare

⁶⁷ 3 kap. 12 j § skollagen

⁶⁸ Lgr11 (rev. 2016), 2.5 Övergång och samverkan.

⁶⁹ Lgr11 (rev. 2016), 2.5 Övergång och samverkan.

⁷⁰ Lgr11 (rev. 2016), 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

⁷¹ 3 kap. 4-5 §§ skollagen.

ha ett utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas samt om vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt utvecklas så långt som möjligt inom ramen för läroplanen. Informationen vid utvecklingssamtalet ska grunda sig på en utvärdering av elevens utveckling i förhållande till läroplanen och kunskapskraven i de ämnen som eleven får undervisning i.⁷² Utvecklingssamtalen blir därmed ett tillfälle där läraren kan delge, men även få information från eleven och vårdnadshavare.

Skolan behöver även dokumentera om eleven är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. I skollagen står det att om det inom ramen för undervisning eller genom resultat på nationellt prov, uppgifter från lärare, övrig skolpersonal, en elev eller en elevs vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att det kan befaras att en elev inte kommer att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, ska eleven skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen.⁷³ Om eleven trots extra anpassning inte når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska detta anmälas till rektorn som ska se till att elevens behov av särskilt stöd skyndsamt utreds och om utredningen visar behov av särskilt stöd ska eleven ges sådant stöd.⁷⁴ För den elev som bedöms vara i behov av särskilt stöd ska ett åtgärdsprogram utarbetas.⁷⁵

Enligt skollagen ska betyg sättas i grundskolans ämnen i slutet av varje termin från och med årskurs 6 och till och med vårterminen i årskurs 9.⁷⁶ Betyg är ett nationellt formaliserat och standardiserat omdöme om en elevs kunskaper med fasta beteckningar. Därmed kan elevers betyg vara en informationskälla om deras kunskapsnivå som lärare kan nyttja för att anpassa undervisningen.

Enligt skollagen ska skolan dokumentera det systematiska kvalitetsarbetet.⁷⁷ Det systematiska kvalitetsarbete innebär att huvudmän, förskole- och skolenheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Kvalitetsarbetet i grundskolan ska genomföras under medverkan av fritidspedagoger, lärare, förskollärare, övrig personal och elever. Elevernas vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i arbetet.⁷⁸

⁷² 10 kap. 12 § skollagen.

⁷³ 3 kap. 5 a § skollagen.

⁷⁴ 3 kap. 8 § skollagen. Bestämmelserna i 7-12 §§ gäller endast i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, fritidshemmet, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan (3 kap. 6 § skollagen).

⁷⁵ 3 kap. 9 § skollagen.

⁷⁶ 10 kap. 15 § skollagen.

⁷⁷ 4 kap. 6 § skollagen.

⁷⁸ Skolverket (2015a).

Bilaga 2 Granskade skolor

Skola	Huvudman	Ort	Organisation	Antal elever totalt	Antal elever i årskurs 7	Ungefärligt antal avlämnande skolor
Bohusskolan	Ale kommun	Ale	f-9	500	73	5
Dammfriskolan	Malmö stad	Malmö	f-9	700	86	14
Grubbeskolan 1	Umeå kommun	Umeå	f-9	409	79	14
Humleskolan	Bromölla kommun	Bromölla	7-9	271	86	4
Karin Boye-skolan	Academedi Fria Grundskolor AB	Motala	f-9	363	74	9
Korsbackaskolan	Kävlinge kommun	Kävlinge	7-9	529	185	6
Kvarnbyskolan	Mölndals kommun	Mölndal	7-9	471	170	3
Kyrkbacksskolan	Ljusnarsbergs kommun	Ljusnarsberg	f-9	392	48	2
Lindgårdsskolan 7-9	Kyrkans Vård och Omsorg i Sverige AB	Fagersta	7-9	79	15	1
Linneaskolan	Umeå kommun	Umeå	7-9	164	64	6
Linnéskolan F-9	Hässleholms kommun	Hässleholm	f-9	411	61	8
Prolympia, Jönköping	Prolympia AB	Jönköping	f-9	594	76	16
Påarps skola	Helsingborgs kommun	Påarp	f-9	461	44	2
Sanda idrottshögstadium	Jönköpings kommun	Jönköping	7-9	228	75	21
Spånga grundskola	Stockholms stad	Stockholm	7-9	463	152	9
Stenbackaskolan	Karlshamns kommun	Karlshamn	7-9	331	103	9
Viktor Rydbergs Samskola	Stiftelsen Viktor Rydbergs Skola	Danderyd	7-9	557	190	12

Bilaga 3 Referenspersoner

Helena Ackesjö, lektor, Institutionen för pedagogik och lärande, Linnéuniversitet

Annika Morelius, undervisningsråd, Skolverket

Bilaga 4 Metod och genomförande

Här beskrivs vilka avgränsningar och vilket urval av granskningsobjekt som gjorts. Vidare redogörs för de tillvägagångssätt som använts för att samla in utredningsmaterial. Avslutningsvis beskrivs hur analys och bedömningar har gjorts samt granskningens generaliseringsanspråk.

Avgränsningar

Granskningsobjekt har varit grundskolor med elever i årskurs 7 med såväl kommunala som enskilda huvudmän. Fokus låg på att granska hur ansvarig rektor och övrig personal (lärare, elevhälsa, studie- och yrkesvägledare) i årskurs 7 arbetade med att inhämta och använda information om elever för att skapa kontinuitet och progression i deras lärande. Grundsärskola, sameskola och specialskola ingår inte i granskningen.

I samband med att granskningen slutfördes, ändrades lagstiftningen så att det numera ligger ett ansvar på avlämnande skola att överlämna sådana uppgifter om eleven som behövs för att underlätta övergången för eleven. Det gäller när en elev byter skolenhet mellan eller inom en skolform. Avgränsningen medförde att några av de utvecklingsområden som togs fram inte har samma relevans och behövde därför nyanseras. Skolinspektionen menar att den samlade empiri som inhämtats i granskningen, och som utgör underlaget för denna övergripande rapport, beskriver hur arbetet med övergångar kan se ut och att de generella utvecklingsområden som presenteras fortfarande är relevanta även efter att lagändringen trätt i kraft.

Granskningens fokus har legat på hur mottagande skola arbetade med elevers planerade övergångar. Det vill säga hur skolan arbetar när en ny årskull ska börja årskurs 7.

Det är av vikt att granska hur skolan arbetade för att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande vid övergångar för *alla* elever. Det vill säga att inte endast fokusera på elever med extra anpassningar eller särskilt stöd, utan även på elever som når kunskapskraven och behöver stimuleras för att nå längre i sin kunskapsutveckling.

Urval av granskningsobjekt

Antal skolenheter som granskats är 17. Därtill kommer huvudmän för de granskade skolorna samt en avlämnande skola till varje granskad skola.

Principen i urvalsförandet var att nå en spridning gällande de granskade skolenheternas förutsättningar i deras övergångsarbete och också en geografisk spridning. Detta för att kunna få kunskaper om det finns skillnader i skolenheters möjligheter och utmaningar i att skapa kontinuitet och progression i elevers lärande vid övergångar. Det kan finnas skillnader beroende på i vilken kommun i landet skolenheten är belägen och förutsättningar i form av antal elever som börjar i årskursen, antalet avlämnande skolor och ifall det rör sig om kommunala eller enskilda huvudmän. Därför gjordes urvalet i två steg. I det första steget gjordes ett slumpmässigt urval inom respektive kommungrupper "storstäder och storstadsnära kommuner", "större städer och kommuner nära större städer" och "mindre städer, tätorter och landsbygdskommuner" för att få en variation.⁷⁹ I det andra steget gjordes ett strategiskt urval utifrån tillgängliga registerdata utifrån den överordnade urvalsprincipen (antalet elever som börjar

⁷⁹ SKL (2016) Kommungruppsindelning 2017: Omarbetning av Sveriges kommuner och landstings kommungruppsindelning.

i årskursen, antalet avlämnande skolor som eleverna kommer ifrån och ifall det rör sig om kommunala eller enskilda huvudmän).

Fördelen med detta urvalsförfarande var att nå en djupare och bredare förståelse för *olika* skolors möjligheter och utmaningar vid elevers övergångar. Urvalets utformning är inte tänkt att användas för analys av skillnader och likheter beroende på kommungrupp eller typ av huvudman utan för att ge olika exempel och visa på variationer av skolors arbete vid övergångar till årskurs 7.

Tillvägagångssätt

I granskningen har flera metoder för insamling av utredningsmaterial använts. Inför besök på skolorna begärdes information in. Under besöken intervjuades ett urval av elever, personal samt rektor på mottagande skola. Även representanter från en av de avlämnande skolorna intervjuades. Dokument analyserades på plats på de granskade skolorna. Materialet som samlades in på varje skola har sedan bearbetats och analyserats. Den empiri som samlats in har också utgjort underlag för verksamhetsbeslut till de granskade skolenheterna.

17 skolor granskades av inspektörer från Skolinspektionens avdelningar i Linköping och Lund. Besöken genomfördes mellan november 2017 och februari 2018. Varje skola besöktes under 2–3 dagar.

Insamling av dokument och verksamhetsuppgifter inför verksamhetsbesök

Inför besöken begärdes dokument in från mottagande skolor samt deras huvudmän i form av framtagna riktlinjer och handlingsplaner eller liknande för skolans arbete vid elevers övergångar till årskurs 7. Om övergången följts upp och dokumenterats inom ramen för skolans eller huvudmannens kvalitetsarbete begärdes även denna dokumentation in.

Frågor har även ställts till huvudmännen rörande eventuella riktlinjer och uppföljningen av arbetet med övergångar.

Dokumentstudier på plats

Relevant elevdokumentation som mottagande skola och lärare erhållit från avlämnande skola har granskats på plats. Det kan handla om elevers åtgärdsprogram, pedagogiska utredningar eller annan relevant dokumentation om elever som överförs vid övergången.

Intervjuer

Under besöket genomfördes intervjuer med rektor, lärare, elevhälsa, studie- och yrkesvägledare, elever och vårdnadshavare vid den mottagande skolan.

Elevintervjuerna genomfördes både i grupp och individuellt. Vid de individuella elevintervjuerna deltog även vårdnadshavare. Rektorn ombads att göra ett slumpvist urval av elever till gruppintervjuerna och säkerställa att elevernas vårdnadshavare gav sitt godkännande för intervjuens genomförande. Vid respektive intervju informerades också eleverna om att deltagandet i intervjun var frivilligt. Vid några av intervjuerna meddelade något eller några elever att de inte ville delta i intervjun och återvände då till sitt klassrum.

Intervjuer med lärare och elevhälsa på mottagande skola genomfördes i grupp, lärare för sig och elevhälsa för sig, med cirka fem deltagare. Rektorn intervjuades enskilt.

Dessutom genomfördes en intervju med rektorn, lärare och representanter för elevhälsan från avlämnande skola för att få en korrekt bild av hur skolorna samverkade vid övergången.

Analys och bedömning

Intervjuer och dokumentation har analyserats för varje skola och resulterat i ett beslut. Bedömningarna är baserade på det bedömningsstöd som tagits fram för granskningen. Grundmaterial från intervjuer och dokument har också analyserats och kategoriserats av projektledningen och utgjort underlag för denna övergripande rapport.

Generaliserbarhet

Rapporten är en beskrivning av vad som framkommit vid en granskning av kvaliteten vid 17 skolor. Resultaten kan inte generaliseras till alla skolor då urvalet är litet. Granskningen kan därför inte ses som en nationell lägesbeskrivning.

De resultat som beskrivs och problematiseras i den avslutande diskussionen utgår från den riskbild som lyfts fram inför granskningen samt de förändringar som sker i skolor och det omgivande samhället. Detta indikerar att mönster och andra viktiga faktorer kan vara användbara även för andra skolor och huvudmän än de som granskats.